

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

_____ О.Б. Жильцов
«___» _____ 20 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Середньовічна історія країн Європи і Америки

Напрямок підготовки 6.020302 «Історія».

Історико-філософський факультет

2016 – 2017 навчальний рік

Робоча програма дисципліни «Середньовічна історія країн Європи і Америки» для студентів галузі знань 0203 «Гуманітарні науки», напряму підготовки 6.020302 «Історія».

Розробники: професор кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка Драч Оксана Олександрівна

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол від 5 вересня 2016 року № _1__

Завідувач кафедри
всесвітньої історії _____ І.В.Срібняк
(підпис)

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	5
2. Структура програми	6
3. Тематичний план	6
4. Програма	9
5. Навчально-методична карта дисципліни	33
6. Карта самостійної роботи	38
7. Індивідуальна навчально-дослідна робота	39
8. Система поточного і підсумкового контролю знань	40
9. Методичне забезпечення курсу	42
10. Орієнтовна тематика курсових робіт	44
11. Орієнтовна тематика бакалаврських робіт	45
12. Питання до екзамену	46
13. Рекомендована література	48

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча навчальна програма з дисципліни «Середньовічна історія країн Європи і Америки» (далі – Програма) є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою всесвітньої історії Інституту суспільства на основі ОПП відповідно до затвердженого навчального плану.

Програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання в Київського університету імені Бориса Грінченка відповідно до вимог ОКХ, алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни.

Програма визначає перелік, обсяг, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів, необхідне навчально-методичне забезпечення.

Навчальна дисципліна «Середньовічна історія країн Європи і Америки» є складовою частиною дисциплін циклу всесвітньої історії нормативного блоку навчальної програми.

Предмет – період середньовіччя як частина всесвітньо-історичного процесу і найважливішого етапу розвитку суспільства, його вплив на формування європейської цивілізації, основні ідеї, цінності й інститути.

Міждисциплінарні зв'язки: курс пропонує розгляд Середньовічної історія країн Європи і Америки як теоретико-методологічної розробки проблем не тільки в рамках історичного процесу, але й в комплексі філософських, соціологічних, психологічних питань, пов'язаних з актуальними проблемами історичного розвитку європейської цивілізації.

Мета – розуміння студентами значення феодального періоду в історії країн Європи й Америки, а також місця середньовічної Європи в історії світової цивілізації.

Завдання:

1. вивчення історії країн Європи й Америки в епоху середньовіччя;
2. визначення етапів розвитку країн в V – першій половині XVII ст. та їх особливостей;
3. вивчення основних понять та випрацювання системи понятійного апарату;
4. виявлення спільного і відмінного в розвитку окремих регіонів Європи й Америки;
5. знайомство з сучасною джерельною базою медієвістики та сучасними науковими дискусіями з історії середньовіччя;

Навчальні результати / досягнення:

1. застосовувати знання про історію середньовіччя для формування загальної картини історії середньовічної Європи й Америки;
2. здійснювати відбір необхідної інформації з наявних джерел та літератури;
3. здійснювати наукову історичну експертизу;
4. критично аналізувати різноманітну історичну інформацію. самостійно мислити і формувати власні уявлення про той чи інший період в історичному розвитку середньовічних країн.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: Середньовічна історія країн Європи і Америки

Дисципліна	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідно до ECTS: 7 <i>кредити</i>	Шифр та назва галузей знань: «0203 Гуманітарні науки»	Частина програми (нормативна, вибір закладу, вибір студента): нормативна
Кількість змістовних модулів: 6 <i>модулів</i> .	Шифр та назва напрямку підготовки 6.020302 «Історія»	Рік підготовки: 2 Семестр: 3
Загальний обсяг дисципліни: 210 <i>годин</i> .	Освітньо-кваліфікаційний ступінь: «Бакалавр».	Аудиторні заняття: 84 <i>год</i> . З них: Лекції: 42 <i>год</i> . Семінарські заняття: 42 <i>год</i> . Самостійна робота: 84 <i>год</i> .
Кількість тижневих годин: 4 <i>години</i> .		Модульний контроль: 12 <i>год</i> . Семестровий контроль: 30 <i>год</i> . Вид контролю: <i>екзамен</i>

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Використані скорочення:

1. Лекції (Л);
2. Семінарські заняття (СЗ);
3. Практичні заняття (ПЗ);
4. Індивідуальна робота (ІР);
5. Самостійна робота (СР);
6. Підсумковий контроль (ПК);
7. Семестровий контроль (СК).

II курс, III семестр

№	Назви теоретичних розділів	Кількість годин						
		Р	А	Л	СЗ	СР	ПК	СК
Змістовий модуль I Розвиток Європи в період раннього середньовіччя (V – X ст.)								
1	Вступ до курсу «Середньовічна історія країн Європи і Америки». Генеза феодалізму в Західній Європі.	10	2	2	-	8		
2	Франкська держава.	4	4	2	2			
3	Візантія в IV – XII ст.	8	4	2	2	2	2	
4	Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі.	10	4	2	2	4	2	
5	Християнізація Західної Європи: основні віхи й особливості.	8	4	2	2	4		
6	Культурний розвиток Європи в період раннього Середньовіччя	12	2	2		10		
Разом		52	20	12	8	28	4	
Змістовий модуль II Країни Європи й Америки в добу класичного Середньовіччя (XI – XV ст.)								
1.	Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку. Характер середньовічного ремісничого виробництва	8	4	2	2	4		
2.	Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи.	10	6	2	4	4		
3.	Франція XI-XV ст. Англія у XI-XV ст. Скандинавські країни у XI-XV ст.	11	5	1	4	4	2	
4.	Німеччина та Італія у XI-XV ст. Країни Піренейського півострова в XI-XV ст. Реконкіста.	11	3	1	2	6	2	
5.	Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку.	8	4	2	2	4		
6.	Світ людини Середньовіччя.	10	6	2	4	4		
7.	Західноєвропейська школа й університет.	8	4	2	2	4		
8.	Культура класичного Середньовіччя.	12	2	2		10		
Разом		78	34	14	20	40	4	
Змістовий модуль III Країни Європи й Америки в ранньомодерну добу (XVI – перша половина XVII ст.)								
1.	Трансформації соціально-економічних відносин країн Заходу ранньомодерної доби	8	4	2	2	4		

2.	Міжнародні відносини епохи Середньовіччя і початку раннього нового часу. Великі географічні відкриття.	10	6	4	2	4		
3	Політична і соціальна історія Європи раннього нового часу	12	8	4	4	2	2	
4.	Реформація і релігійні війни в Європі. Контрреформація.	10	8	4	4	2		
5.	Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби.	10	4	2	2	4	2	
	Разом	50	18	16	14	16	4	
	Разом за навчальним планом	210	96	42	42	84	12	30

III. ПРОГРАМА

(III семестр)

Теми лекцій

Лекція 1. Вступ до курсу «Середньовічна історія країн Європи і Америки». Генеза феодалізму в Західній Європі

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Понятійний апарат навчальної дисципліни: методологічні підходи до вивчення.
2. Періодизація доби західноєвропейського Середньовіччя.
3. Джерела з історії Середньовіччя.

Основні поняття теми:

агіографічні твори; анали; джерела; історіографія; капітулярій; медієвістика; поліптики; середньовіччя; феоде; феодалізм; феодальна власність; хроніки; цивілізація.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 2. Франкська держава.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Франкське завоювання Галії.
2. Королівство Меровінгів: державний і соціальний устрій.
3. Провідні тенденції суспільно-політичного життя франкської держави за Меровінгів.
4. Франкська держава за Каролінгів

Основні поняття теми:

військова демократія; графи; ешевени; комендація; конунг; маркграфи; майордоми; натуральне господарство; повстання «Стелінга»; прекарій; серви; франки; шефени.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 3. Візантія в IV – XII ст.

(2 год.)

Логіка викладу:

5. Візантійська імперія в IV – першій половині VII ст.: особливості політичного і соціально-економічного життя.
6. Розквіт Візантійська імперії в другій половині VII – першій половині IX ст.
7. Візантія у кінці XI – XII ст.

Основні поняття теми:

Алліленгій; мітрокомія; епіболе; колони-енапографи; парики; куріали; синкліт; консисторій; діми; діоцези; пентархія; «Дігести», «Новели» Юстиніана; екзарх; фемний лад; капнікон; солемнії; пронія; «Книга епарха».

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 4. Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі на кінець раннього Середньовіччя

(2 год.)

Логіка викладу:

8. Франція IX — XI ст.: особливості політичного і соціально-економічного життя.
9. Італія в VIII — X ст.
10. Германські землі IX — початку XI ст.
11. Англія до середини XI ст.

Основні поняття теми:

бокленд; бретвальд; гезіти; герефи; глафорд; елдормени; керли; сокменами; теті; уїлі; уїтанагемот; фольклендом; фольксомт; шайри.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 5. Християнізація Західної Європи: основні віхи й особливості

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Християнізація Західної Європи: основні віхи і особливості.
2. Феодалізація церкви і перетворення її в опору державної влади.
3. Криза церкви і папства в другій половині IX - першій половині XI ст. і шляхи виходу з неї.

Основні поняття теми:

Абат; аскеза; Вселенський собор; Вульгата; «великі кападокійці», вчення про спасіння; діоцез; доктрина; капелани; клірик; літургія; меса; Міланський едикт; митрополит; патріарх; «тіло Христове»; статут Св. Бенедикта; церковна реформа; ченці.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 6. Культурний розвиток Європи в період раннього Середньовіччя

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Початки формування середньовічної культури.
2. Каролінгське відродження.
3. Світоглядні засади ранньосередньовічних суспільств.
4. Розвиток освіти: середньовічні школи.

Основні поняття теми:

Агіографічні джерела; Ахенське Євангеліє; артистичний факультет; Вотан (Одін); Євангеліє Ебо; історична поема; містика; реалізм; томіз; універсалії; університети; схоластика; школа.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Семінарське заняття № 1.

Франкська держава

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Розвиток феодальних відносин у франків в VI-VIII ст.
2. Феодальна вотчина епохи Каролінгів.

3.Дополітичні владні структури у давніх германців за даними Цезаря і Тацита. «Військова демократія».

4. Виникнення і розвиток ранньофеодальної держави в Західній Європі. Імперія Каролінгів: причини виникнення, структура державного управління та чинники та геополітичні наслідки розпаду.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Гай Юлій Цезарь. Записки о галльской войне // Практикум по истории средних веков / Под ред. М. Л. Абрамсон, С. А. Сливко, М. М. Фрейденберг. – М.: Просвещение, 1971. С. 10-15.

Публий Корнелий Тацит. Германия // Практикум..., с. 19-36.

Салическая Правда // Практикум..., с. 43-46.

Григорий Турский. История франков / Изд. подгот. В.Д. Савукова. М., 1987. Историки эпохи Каролингов / Под ред. А.И. Сидорова. М., 2000.

Каролингская эпоха. Из истории Западной Европы в раннее Средневековье. Сб. документов / Сост. АЛ. Сванидзе. Казань, 2002.

Рихер Реймский. История. М., 1997.

Рекомендована література:

1. Горский А.А. Социально-экономические условия в эпоху классового образования и понятие «военная демократия» // Средние века. Вып. 49. – М.: Наука, 1986.
2. История Европы с древнейших времен до наших дней. В 8 тт. - М., 1992. Т. 2. Средневековая Европа.
3. История крестьянства в Европе. Эпоха феодализма. В 3 тт. Т. 1, 2. - М., 1985, 1986.
4. История средних веков: В 2-х тт. Под общей ред. С.Д. Сказкина. - М., 1977.
5. Лебек С. Происхождение франков. V-IX века. - М., 1993.
6. Блок М. Характерные черты французской аграрной истории. - М., 1957.
7. Левандовский А.П. Карл Великий. Через Империю к Европе. - М., 1995.
8. Тейс Л. Наследие Каролингов. IX-X вв. - М., 1993.
9. Неусыхин А. И. Свобода и собственность в варварских правдах // Проблемы европейского феодализма. – М.: Наука, 1974. С. 42-70.
10. Средневековая Европа глазами современников и историков. Ч.1-5. – М.: Интерпракс, 1994.
11. Левандовский А. Карл Великий. – М.: Молодая гвардия, 1999.
12. Ле Руа Ладюри Э. История Франции. Королевская Франция. От Людовика XI до Генриха IV. 1460-1610. – М.: Междунар. Отношения, 2004.
13. Мюссо-Гулар Р. Карл Великий. – М: Весь мир, 2003.

Семінарське заняття № 2.

Візантія в IV – XI ст.

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Особливості розвитку східної частини Римської імперії і ранньої Візантії. Візантія за правління Юстиніана Великого. Повстання “Ніка”.
2. Характерні риси візантійської громади за даними «землеробського закону». Майнова і соціальна диференціація у візантійському селі VIII - X ст.
3. Церква і її місце в державному і суспільному житті ранньої Візантії. Чернецтво. Єресь.
4. Візантійська імперія в кінці XI - XII ст.: внутрішньополітичний розвиток і міжнародні відносини.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Агафий. О царствовании Юстиниана / Пер., ст., прим. М.В. Левченко. М.; Л., 1953.

Византийский Земледельческий закон / Под ред. И. П. Медведева. – Л.: Наука, 1984.

Византийская Книга эпарха [Электронный ресурс] / – Режим доступа:

<http://www.hist.msu.ru/ER/Text/eparx.htm>

Рекомендована література:

История Византии. Т.1.- М.: Наука, 1966.

- История крестьянства в Европе. Т.1. – М.: Наука, 1985. Главы 1-4, 6-8,13-17 (С.20-176, 216-296, 428-561).
- История Европы. Т.2. Средневековая Европа. – М.: Наука, 1992. С.16-126.
- Корсунский А. Р. Образование раннефеодального государства в Западной Европе. – М.: МГУ, 1963
- Корсунский А.Р. Возникновение феодальных отношений в Западной Европе. – М.: МГУ, 1973.
- Курбатов Г. Л. История Византии: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1984.
- Средневековая Европа глазами современников и историков. Ч.1-5. – М.: Интерпракс, 1994.

Семінарське заняття № 3.
Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі
(4 год.)

Питання до обговорення:

1. Історико-географічне поняття “Франція”; його еволюція в період раннього середньовіччя. Західно-франкське королівство в IX-XI ст.: особливості етнічного й соціального складу населення. Організація державної влади. Гуго Капет. Правління перших Капетингів (до 1060 р.).
2. Особливості політичного розвитку Італії VIII – X ст. Зростання міст як чинник соціокультурного життя.
3. Германські землі IX – XI ст. Напрямки внутрішньої і зовнішньої політики королів / імператорів. «Римська імперія» Оттонів.
4. Північна Європа в IX – XI ст. Експансія вікінгів. Суспільно-політичний лад скандинавів у добу раннього Середньовіччя.
5. Соціальний і державний устрій Англії раннього Середньовіччя.
6. Кельтський світ у добу раннього Середньовіччя. Поняття «кельти». Особливості суспільної організації. Ірландія, Шотландія раннього Середньовіччя. Уельс. Бретань.
7. Іспанія в VIII – середині XI ст. Мусульманське завоювання. Поява іспано-християнських держав і початок Реконквісти. Астуро-Леонське королівство: соціально-економічний і політичний лад. Каталонія.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Беда Достопочтенный. Церковная история народа англвов. – СПб: Алетейя, 2003.
- Видукинд Корвейский. Деяния саксов / Пер., вступ. ст., коммент. Г.Э. Санчука. М., 1975.
- Гильда Премудрый. О погибели Британии. Фрагменты посланий. Жития Гильды / Пер., вступ. ст., прим. Н.Ю. Чехонадской. СПб., 2003.
- Предания и мифы средневековой Ирландии / Под ред. Г.К.. Косякова. М., 1991.
- Мабиногион. Легенды средневекового Уэльса / Пер. с англ. В. Эрлихмана. М., 2002.

Рекомендована література:

- Бондаренко Г.В. Мифология пространства Древней Ирландии. М., 2003.
- Герье В. Виллигиз, архиепископ Майнцский. 975—1011. М., 1869.
- Глебов А.Г. Альфред Иеликий и Англия его времени. Воронеж, 2003.
- Грацианский Н.П. Бургундская деревни в X—XII столетиях. М.; Л., 1935.
- Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. М., 1987.
- Колесницкий Н.Ф. Исследование по истории феодального государства в Германии (IX — первая половина XII в.). М., 1959.
- Корсунский А.Р. История Испании IX—XIII вв. М., 1976.
- Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VIII—XV веках. М., 1987.
- Лот Ф. Последние Каролинги. СПб., 2001.
- Мак-Кензи А. Рождение Шотландии. СПб., 2003.
- Мельникова Е.А. Меч и лира. Англосаксонское общество в истории и эпосе. М., 1987.
- Мильская Л.Т. Светская вотчина в Германии VIII—IX вв. и ее роль в закреплении крестьянства. М., 1957.

- Неусыхин А.И. Судьбы свободного крестьянства в Германии в VIII—XII вв. М., 1964.
- Петрушевский Д.М. Очерки из истории английского государства и общества в средние века. М., 1937.
- Рис А., Рис Б. Наследие кельтов. Древняя традиция в Ирландии и Уэльсе. М., 1999.
- Савело К.Ф. Раннефеодальная Англия. Л., 1977.
- Тейе Л. Наследие Каролингов. IX—X века. М., 1993.
- Шервуд Е.А. От англосаксов к англичанам. (К проблеме формирования английского народа). М., 1988.

Семінарське заняття № 4.
Церква і папство в ранньому Середньовіччі
(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Християнізація варварських народів. Церква в варварських королівствах і подальше поширення християнства.
2. Церква як ідеологічний лідер християнського світу. Вчення про благодать. Вселенські собори. Оформлення християнської догматики.
3. Формування інституту папства. Лев I. Григорій I. Доктрина про дві влади.
4. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта. Клонійський рух.
5. Взаємовідносини папства і королівської влади. “Імперська церква” при Каролінгах. Папство в кінці IX - першій половині XI ст. Рух за «Божий мир».

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Августин Блаженный. Творения. Т. 1—4. СПб.; Киев, 1998.
- Беда Достопочтенный. Церковная история народа англвов. – СПб: Алетейя, 2003.
- Борьба пап с императорами // Хрестоматия по истории средних веков / под ред. Н.П. Грацианского и С.Д. Сказкина. М., 1949. Т.1.
- Григорий I Двоеслов. Правило Монастырское. Киев, 1873.
- Дионисий Ареопагит. Сочинения; Максим Исповедник. Толкования. СПб., 2003.
- Евагрий Схоластик. Церковная история / Пер., коммент, прилож. И.В. Кривушина. СПб.. 1999.
- Евсевий Памфил. Церковная история / Комм., прим. С.Л. Кравца. М., 1993.
- Житие св. Северина. / Пер., вступ. ст., коммент. А.И. Донченко. СПб., 1998.
- Иоанн Дамаскин. Точное изложение православной веры. М.; Ростов н/Д., 1992.
- Лоренцо Валла. Рассуждение о подложности так называемой дарственной грамоты Константина// www.vostlit.info
- Ордерик Виталий. Церковная история // www.vostlit.info
- Христианская церковь в XI-XIII вв. // История средних веков: Хрестоматия / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. М., 1980. Ч.1.

Рекомендована література:

- Арну А. История инквизиции. - СПб.: Евразия, 1995.
- Библейская энциклопедия. – Российское библейское общество, 1995.
- Бордонов Ж. Повседневная жизнь тамплиеров в XIII веке. – М.: Мол. Гвардия. Палимпсест, 2004.
- Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996.
- Деко А. Апостол Павел. – М.: Мол. Гвардия, 2005.
- Католицизм. Словарь атеиста. - М.: Политиздат, 1991.
- Кривелев И. А. История религий. В 2-х т. - М., 1975.
- Лозинский С. Г. История папства. - М.: ИПЛ, 1986.
- Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV вв. – М.: Молодая гвардия, 2002.
- Нелли Р. Катары. Святые еретики. – М.: Вече, 2005.
- Овсиенко Ф.Г. Католицизм. Учебное пособие. – М.: РАГС, 2005.
- Ренан Э. Христианская церковь. - Ярославль, 1991.

Змістовий модуль II

Країни Європи й Америки в добу класичного Середньовіччя (XI – XV ст.)

Лекція 7. Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Теорії і шляхи виникнення середньовічних міст.
2. Критерії поняття «місто», динаміка і географія зростання міст.
3. Соціальний склад населення міст і етапи соціальної боротьби городян.
4. Цехові засади середньовічного ремесла і просте товарне виробництво в умовах феодалізму.
5. Розвиток торгівлі та кредитної справи в Європі.

Основні поняття теми:

Романістична, вотчинна, маркова, бургова й ринкова теорії виникнення міст, вільне ремесло, бюргерство, патриціат, цех, «шедевр», «старші» і «молодші» цехи; «вічні підмайстри»; компаньонажи, замикання цехів; комуни, консулат, гільдії.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 8. Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Новий етап в історії християнства. Піднесення папства.
2. Хрестові походи і роль папства. Духовно-лицарські ордени.
3. Єресь у добу Середньовіччя і боротьба церкви з ними. Інквізиція.
4. Занепад папства в XIV-XV ст. і його причини.
5. Роль католицької церкви і папства в історії Середньовічної Європи.

Основні поняття теми:

Діяння; держави хрестоносців; духовно-лицарські ордени; жертвний подвиг; невірні; паломництво; пілігрими; хрестоносці, королівство Ієрусалимське, графство Тріполі, князівство Антіохійське, графство Едеське, Ієрусалимські ассізі, тамплієри, іоанніти, Тевтонський орден, дитячі хрестові походи.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 9. Розвинуті країни Європи в XI-XV ст.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Франція XI-XV столітті.
2. Англія у XI-XV ст.
3. Німеччина в XI-XV ст.
4. Скандинавські країни у XI-XV ст.

Основні поняття теми:

альбігойські війни; баналітетні права; барон; бенефіцій; герцог; граф; інтердикт; прево; серви; серваж, вілани, комутації ренти, Жакерія; манор, феодальна рента, «чорна смерть», «робоче законодавство», ордонанс, Майл-Ендська програма, Смітфілдская програма.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 10. Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Процес державної централізації в країнах Європи.
2. Основні риси станового представництва в західноєвропейських країнах.
3. «Імперська ідея» на Заході та її втілення: від Каролінгів до Габсбургів.

Основні поняття теми:

Стан, клас, станова монархія, генеральні штати, парламент, кортеси, Велика хартія вольностей, «Оксфордські провізії», «Вестмінстерські провізії», рейхстаг, ландтаг; легізм;

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 11. Світ людини Середньовіччя.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Просторово-географічні уявлення середньовіччя.
2. Основні риси соціальної психології та ментальності.
  1. Характеристика середньовічного матеріального виробництва і техніки.
  2. Соціокультурні та побутові відмінності духовенства, світської знаті і дворянства, городян і селян.

Основні поняття теми:

Менталітет, ментальність, символізм мислення, семантика, «які моляться», «воюючі», «працюючі», лицарська етика, куртуазність.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 12. Західноєвропейська школа й університет.

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Походження й організація університетів в Європі.
2. Організація навчального процесу і внутрішнього розпорядку життя.
3. Модель навчальної програми середньовічних шкіл.

Основні поняття теми:

Артистичний факультет, квадривіум, тривіум, колегії, клірики, магістр, поезія вагантів, студентські нації.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 13. Культура класичного Середньовіччя

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Героїчний епос. Лицарська культура.
2. Міська культура.
3. Художній ідеал Середньовіччя.

Основні поняття теми:

Готичний стиль, романський стиль, будівництво на французький манер, повчальні розповіді, карнавальна-сміхова культура.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Семінарське заняття № 5.

Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Чинники виникнення середньовічних міст в Європі. Теорії походження середньовічних міст в європейській історіографії XIX-XX ст.: романістична, вотчина, бургова, маркова та ін., їх аналіз. Марксистське розуміння проблеми.
2. Міста - центри ремесла і торгівлі. Ознаки міста, їх локальна специфіка. Динаміка і географія зростання міст в Західній Європі.
3. Соціальний склад населення, сильна майнова диференціація. Чисельність населення міст, площа, особливості планування, рівень благоустрою. Етапи соціальної боротьби городян. Боротьба міст з сеньйорами. "Комунальний рух".
4. Цеховий лад середньовічного ремесла. Внутрішня структура цеху. Цехи і патриціат. Прогресивне значення цехів у XI-XIII ст. Внутрішнє розшарування цехів, диференціація між цехами. Занепад цехового ладу в XIV-XV ст. "Замикання цехів".

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Аугсбург. Древнейшее городское право. 21. VI. 1156. // Средневековый город. Саратов, 1978. Вып. 5.
- Немецкий город XIV—XV вв. Сб. материалов / Пер., введ. ст., подбор матер., прил., коммент. В.В. Стоклицкой-Терешкович. М., 1936.
- Средневековое городское право XII—XIII вв. / Под ред. С.М. Стама. Саратов, 1989.
- Практикум по истории Средних веков. М., 1988. Ч.1.
- Средневековый город / Под ред. В.Ф. Семенова // Уч. зап. Моск. гос. пед. ин-та им. В.И. Ленина. 1949. Т. 59. Вып. 3.
- Стоклицкая-Терешкович В.В., Плешкова С.Л. Средневековый город в Западной Европе в XI—XV веках. Вып. 1. М., 1969.

Рекомендована література:

- Ван Уйтвен Р. Несколько заметок об урбанизации традиционных обществ // Средние века. Вып. 55. – М.: Наука, 1992. С. 121-127.
- Вебер М. История хозяйства. Город. М., 2001.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. М., 1999. Т.1-4.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т.3. Человек внутри городских стен. Формы общественных связей. – М.: Наука, 2000.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т.4. Extra muros: город общество, государство. – М.: Наука, 2000.
- Городская жизнь в средневековой Европе. М., 1987.
- Грацианский Н.П. Парижские ремесленные цехи в XIII-XIV столетиях. Казань, 1911.
- Гуревич А.Я. Средневековый купец \ \ Одиссей. Человек в истории. М., 1990.

- Дживелегов А.К. Средневековые города в Западной Европе. – М.: Книжная находка, 2002.
- История Европы. Т.2. – М.: Наука, 1992. С.231-256.
- История средних веков. Методические указания / Кузнецов Е. В., Фионова Н. А., Барабанов Н. Д. – Армавир, 1994. С. 5-8.
- Коммуна. Средневековый купец. Торговые компании средневековой Европы. Бюргер. Цех. // Энциклопедия для детей. Всемирная история. М.: Аванта+, 1995. С. 283-297.
- Котельникова Л. А. Крестьянство и город раннего средневековья // ИКЕ. Т.1. С. 492-518.
- Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М.: Прогресс-Академия, 1992.
- Левицкий Я.А. Города и городское ремесло в Англии X- XVвв. М.-Л., 1960.
- Мосолкина Т.В. Особенности самосознания английских горожан в XIV-XV вв. На материалах Бристоля //Средневековая Европа: История и историография. – Воронеж: ВГУ, 1997. С.59-73.
- Пиренн А. Средневековые города Бельгии. М., 1937.
- Проблемы методологии истории средних веков: европейский город в системе феодализма. Реферативный сборник. М., 1977. Ч.1-11.
- Сванидзе А. А. Деревенские ремесла в средневековой Европе. – М., 1985.
- Солодкова Л. И. К истории городского права средневекового Кельна // Там же. С. 127-131.
- Средневековый город. Ученые записки. Т. IX. Вып. 3. Под ред. В. Ф. Семенова.- М., 1949.
- Стам С. М. О ленинской концепции простого товарного производства и его роли в подготовке капитализма // Средневековый город. Вып. VII.- Саратов. 1983. С. 3-21.
- Столицкая-Терешкович В.В. Основные проблемы истории средневекового города X- XV веков. М., 1960.
- Харитонович. Д.Э. Средневековый мастер и его представления о вещи // Художественный язык Средневековья. М., 1982.
- Хачатурян Н. А. Город в системе феодальной формации // Вопросы истории. 1983. № 1. С. 69-83.
- Ястребицкая А. Л. Городская Европа // Средневековая Европа глазами современников и историков. Книга для чтения. Часть II. Европейский мир XI – XV вв. – М.: Интерпракс, 1994. С. 96-156.
- Ястребицкая А.Л. Европейский город (средние века – раннее Новое время). Введение в современную урбанистику. М.,1993.
- Ястребицкая А.Л. Западноевропейский город в средние века // Вопросы истории. 1978. №4.

Семінарське заняття № 6.

Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи.

(4 год.)

Питання до обговорення:

1. Гільдебрандт і боротьба за церковну реформу в середині XI ст. Григоріанська реформа. Встановлення папської теократії. Індульгенції.
2. Хрестові походи як військово-колонізаційні рухи. Їх характер, причини і передумови. Перші хрестові походи. Держави хрестоносців на Сході. "Єрусалимські ассізи". Духовно-рицарські ордени.
3. Другий, третій і четвертий хрестові походи. Розгром Візантії. "Північні" хрестові походи. Занепад руху хрестоносців і його причини. Значення і вплив хрестових походів на розвиток Європи.
4. Єретичні рухи в Західній Європі. Альбігойці (єресь катарів). Організація інквізиції. «Авіньйонський полон» пап. Велика схизма і соборний рух.

Основні поняття теми:

Християнство, католицизм, папство, автодафе, арианство, єресь, індульгенція, інквізиція, анафема, секта, Великий розкол, конкордат, тамплієри, госпітальєри, «народне християнство», катари, вальденси, йоахіміти, «брати вільного духу».

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Анна Комнина. Алексиада / Пер., вступ. ст., комент. Я.Н. Любарского. М., 1969.
Виллардуэн Ж. де. Завоевание Константинополя / Пер., вступ. ст., комент. МЛ. Заборова. М., 1993.
// www.vostlit.narod.ru
Заборов МА. История Крестовых походов в документах и материалах. М., 1977.
Робер де Клари. Завоевание Константинополя / Пер., ст. комент. МА Заборова. М., 1986.
Усама ибн Мункыз. Книга назидания / Пер. М.А. Салье. М., 1958.

Рекомендована література:

Близнюк С.В. Мир торговли и политики в королевстве крестоносцев на Кипре. 1192-1373. – М., 1994.
Добиаш-Рожественская О.А. Крестом и мечом. Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М., 1991.
Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке. – М., 1980.
Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце: Король. Крестоносец. Авантюрист - Ростов/нД: Феникс, 1997.
Куглер Б. История крестовых походов / Пер. с нем. СПб., 1895; – Ростов-на-Дону, 1996.
Лучицкая С.И. Образ другого: мусульмане в хрониках крестовых походов. – СПб: Алетейя, 2001.
Райт Дж.К. Географические представления в эпоху крестовых походов. – М., 1988.
Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо. – СПб., 1999. (Классики исторической мысли).

Семінарське заняття № 7.

**Країни Європи в XI-XV ст.: особливості політичної і соціальної історії (I частина)
Франція XI-XV ст. Англія у XI-XV ст.**

(4 год.)

Питання до обговорення:

1. Норманське завоювання Англії. «Солсберсійська присяга». «Книга старшого суду». Соціальний склад населення Англії.
2. Судова і військова реформи Генріха II. Англо-французька держава Плантагенетів XII - початку XIII ст.
3. Політична роздробленість XI-XII ст. Чинники процесу централізації влади у Франції. Соціальне життя в містах Франції у XIV ст.
4. Феодальні відносини у французькому селі XIII-XIV ст. Повстання Жакерія: причини, хід, основні особливості.
5. Становище англійського селянства в XIII-XV ст. Повстання У.Тайлера (основні риси і порівняльна характеристика з Жакерією і повстанням Дольчино в Італії).
6. Розвиток міст Англії XIII-XV ст. Війна Алої і Білої рози в Англії.
7. Столітня війна між Англією і Францією. Її причини, хід, результати. Феномен Жанни д'Арк. Геополітичні та міжнародні аспекти Столітньої війни.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Коммин Филипп де. Мемуары / Пер., ст., прим. Ю.П. Малинина. М., 1986.

Регистры ремесел и торговли города Парижа / Пер. Л.И. Киселевой. Под ред. и с предисл. А.Д. Люблинской // Средние века. Вып. 10—11. М., 1957—1958.

Французская деревня XII—XIV вв. и Жакерия. Документы / Пер., введ. ст., прим. Н.П. Грацианского. М.; Л., 1935.

Английская деревня XIII—XIV вв. и восстание Уота Тайлера / Сост. Е.А. Кос-минский и Д.М. Петрушевский. М.; Л., 1935.

Баллады о Робин Гуде / Пер. Игн. Ивановского. Л., 1980.

Вестминстерские статуты / Пер. Е.В. Гутновой. М., 1948.

Гальфрид Монмутский. История бриттов. Жизнь Мерлина. М., 1984.

Кузнецов Е.В. Народные движения в Англии в середине XV в. М., 1982.

Памятники истории Англии. XI—XIII вв. / Пер. и введ. Д. М. Пструшпгкош М., 1936.
Чосер Дж. Кентерберийские рассказы / Пер. с англ. И. Кашкина, О. Румсра. Т. Поповой. М., 1996.
Чосер Дж. Троиц и Крессида / Пер. с англ. Б. Боролицкой. М., 1997.

Рекомендована література:

- Басовская Н. И. Столетняя война 1337-1453 гг. – М.: Высшая школа, 1985.
Басовская Н.И. Столетняя война: леопард против лилии. М., 2002.
Гизо Ф. История цивилизации во Франции. М., 1980. Т. IV.
Гутнова Е. В. Классовая борьба и общественное сознание крестьянства в средневековой Западной Европе (XI – XV вв.). – М.: Наука, 1984.
Гутнова Е. В. Проблема классовой борьбы средневекового крестьянства в современной немарксистской медиевистике // Современная зарубежная немарксистская историография. Критический анализ. – М.: Наука, 1989. С. 288-314.
Гутнова Е. В. Сословная монархия и крестьянство в Западной Европе XIII – XV вв. // Вопросы истории. 1978. № 8. С. 57-71.
Дюби Ж. Средние века (987-1460). От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М.: Международные отношения, 2000.
История Европы. Т.2. – М.: Наука, 1992. С.256-311, 335-353, 509-524.
История крестьянства в Европе. Т.2. – М.: Наука, 1986. Главы 1-9, 11, 14-20, 25-30 (С.16-200, 210-232, 288-398, 476-635).
Кан А.С. История скандинавских стран. - М., 1971.
Контамин Ф. Война в Средние века. СПб., 2001.
Ле Гофф Ж. Людовик IX Святой. М., 2001.
Левандовский А.П. Жанна д'Арк. 2-е изд. М., 1982.
Лерруа Э. Столетняя война. – СПб: Евразия, 2002.
Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи. - М., 1977.
Перну Р., Клэн М.-В. Жанна д'Арк. М., 1992.
Петрушевский Д. М. Восстание Уота Тайлера. – М., 1937.
Пти-Дютайи Ш. Феодалная монархия во Франции и в Англии X-XIII веков. – СПб.: Евразия, 2001.
Райцес В.И. Жанна д'Арк: факты, легенды, гипотезы. Л., 1982.
Самаркин В.В. Восстание Дольчино. – М.: МГУ, 1971.
Сапрыкин Ю.М. Народные движения в Англии во второй половине XIV – начале XVI вв. – М.: МГУ, 1981.
Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции XIII-XV вв. - М., 1980.
Сидорова Н.А. Антифеодалные движения в городах Франции во второй половине XIV – начале XV в. – М.: МГУ, 1960.
Сказкин С.Д., Самаркин В.В. Дольчино и Библия (к вопросу о толковании «Священного писания» как способе революционной пропаганды в средневековье) // Средние века. Вып.38. – М.: Наука, 1975.
Удальцова З.В., Осипова К.А. Типологические особенности феодализма в Византии // Проблемы социальной структуры и идеологии средневекового общества. – Л.: ЛГУ, 1974.
Фавтье Р. Капетинги и Франция. СПб., 2001.
Фаулер К. Эпоха Плантагенетов и Валуа. СПб., 2003.
Хачатурян Н. А. Налоговая политика французской сословной монархии в XIV – XV вв. // Средние века. Вып. 50.- М.: Наука, 1987. С. 113-137.
Хачатурян Н. А. Сословная монархия во Франции XIII – XV вв. – М.: Высшая школа, 1989.

Семінарське заняття № 8.

**Країни Європи в XI-XV ст.: особливості політичної і соціальної історії (II частина)
Німеччина та Італія в XI-XV ст. Країни Піренейського півострова в XI-XV ст.**

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Ослаблення центральної влади і політична криза в Німеччині другої половини XI ст. Вормський конкордат і підсумки кризи.
2. Німецька імперія за Штауфенів (Гогенштауфенів): напрямки внутрішньої та зовнішньої політики.
3. Соціальний і політичний розвиток Німеччини в XIV-XV ст. Розвиток міст.
4. Підйом міст Північної і Центральної Італії. Міські комуни. Встановлення влади міст над округою.
5. Італійські морські республіки: Піза, Генуя і Венеція. Їх боротьба за гегемонію в Середземномор'ї. Кьоджська війна.
6. Реконкіста в XI-XIII ст. Її вплив на соціально-політичний розвиток півострова.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Гельмольд. Славянская хроника / Предисл., пер. и прим. Л.В. Разумовской. М., 1963.
 Генрих Латвийский. Хроника Ливонии / Пер., ввел., коммент. С.А. Аннинского. М.; Л., 1938.
 Крестьянские движения в Германии перед Реформацией. Сб. документов / Сост. В.А. Ермолаев. Саратов, 1961.
 Леонтьевский А.В. Хрестоматия по истории Германии XIV в. Ростов н/Д., 2001.
 Немецкий город XIV—XV вв. Сб. материалов / Пер., введ. ст., подбор матер., прил., коммент. В.В. Стоклицкой-Терешкович. М., 1936.
 Петр из Дусбурга. Хроника Земли Прусской / Пер., коммент. В.И. Матуэвой. М., 1997.
 Саксонское зеркало / Отв. ред. В.М. Корецкий. М., 1985.

- Виллами Дж. Новая хроника или история Флоренции / Пер., ст., прим. М.А. Юсима. М., 1997.
 Итальянские коммуны XIV—XV вв.: Сб. документов / Под ред. В.И. Рутенбурга. М.; Л., 1965.
 Питти Бонаккорсо. Хроника / Пер. З.В. Гукоской. Л., 1972.
 Салимбене де Адам. Хроника / Науч. ред. О.Ф. Кудрявцев. М., 2004.

Рекомендована література:

- Городская жизнь в средневековой Европе. - М., 1987.
 История Европы с древнейших времен до наших дней. В 8 тт. - М., 1992. - Т. 2. Средневековая Европа.
 История крестьянства в Европе. Эпоха феодализма. В 3 тт. - Т. 1, 2. - М., 1985, 1986.
 История средних веков. В 2-х тт. Учебник. Под ред. С.П. Карпова. - Т. 1. - М., 1997.
 История средних веков: В 2-х тт. Под общей ред. С.Д. Сказкина. - М., 1977.
 История средних веков: В 2-х тт. Учебник для вузов по спец. «История» под ред. З.В. Удальцовой и С.П. Карпова. - Т. 1. - М., 1990. - Т. 2. - М., 1991.
 Корсунский А.Р. История Испании IX-XIII вв. - М., 1976.
 Котельникова ЛА. Итальянское крестьянство и город в X—XIV вв. М., 1967. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VIII—XV вв. М., 1987.
 Краснова ИА. Деловые люди Флоренции XIV—XV вв. Ч. 1—2. М.; Ставрополь, 1995.
 Культура и общество Италии накануне Нового времени. М., 1993.
 Луццатто Дж. Экономическая история Италии. Античность и Средние века. М., 1954.
 Пако М. Фридрих Барбаросса. Ростов н/Д., 1998.
 Петров Е.В. Австрийское государство в X—XIV вв. Формирование территориальной власти. М., 2000.
 Рутенбург В.И. Итальянский город от раннего средневековья до Возрождения. Л., 1987.
 Рутенбург В.И. Народные движения в городах Италии. XIV — начало XV века. М.; Л., 1958.
 Рутенбург В.И. Очерк из истории раннего капитализма в Италии. Флорентийские компании XIV века. М.; Л., 1951.
 Самаркин В.В. Восстание Дольчино. М., 1971.
 Социальная природа средневекового бюргерства XIII-XVII вв. - М., 1987.
 Социально-политическое развитие стран Пиринейского полуострова при феодализме. - М., 1985.

Семінарське заняття № 9.
Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку.
(4 год.)

Питання до обговорення:

1. Початок процесу державної централізації в країнах Західної Європи: економічні причини і соціальна база. Реформи Генріха II Плантагенета і Людовика IX Святого. Середньовічні міста - опора королівської влади в Англії, Франції, Іспанії. Роль міст у політичній роздробленості в Німеччині і Італії.

2. Формування станово-представницьких монархій в Англії, Франції, Іспанії. «Велика хартія вольностей» в Англії та її значення. Соціальний склад і внутрішня структура середньовічних соціально-представницьких органів у Західній Європі XIII-XV ст.: спільне та відмінне. Генеральні штати у Франції.

3. Уявлення про межі влади короля, її сакраментальне характер. Церемоніальні аспекти монархії (на прикладі Франції). Явище легізму.

4. Взаємовідносини станово-представницьких органів з центральною владою в регіонах Європи. Опозиція посиленню королівської влади в країнах Європи. Діалог між королівською владою і станами - предтеча парламентаризму і громадянського суспільства.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

«Великая хартия вольностей» // Практикум по истории средних веков / Под ред. М. Л. Абрамсон, С. А. Сливко, М. М. Фрейденберг. – М.: Просвещение, 1971, с.199-208.

Виллами Дж. Новая хроника или история Флоренции / Пер., ст., прим. М А Юси- ма. М., 1997.

Итальянские коммуны XIV—XV вв.: Сб. документов / Под ред. В.И. Рутенбурга. М.; Л., 1965.

Книга Суны и Шары мавров / Пер., вступ. ст.. коммент. И.И. Варьяш. М., 1995. Песнь о Роланде.

Коронование Людовика. Нимская телега. Песнь о Сиде. Рома нсеро. М., 1976.

Петр из Дусбурга. Хроника Земли Прусской / Пер., коммент. В.И. Матуэвой. М., 1997.

Питти Бонаккорсо. Хроника / Пер. З.В. Гукоской. Л., 1972.

Салимбене де Адам. Хроника / Науч. ред. О.Ф. Кудрявцев. М., 2004.

Социально-политическое развитие стран Пиренейского полуострова при феодализме. М., 1985.

Фуэро Толедо // Право в средневековом мире. М., 2003.

Рекомендована література:

Балакин В.Д. Творцы Священной Римской империи. – М.: Мол. Гвардия, 2004.

Блок М. Короли-чудотворцы. М., 1998.

Гутнова Е.В. Возникновение английского парламента (Из истории английского общества и государства). М. 1960.

Гутнова Е.В. Английское сословное государство в XIV-XV вв. // Средние века. 1987. Вып. 50.

Гутнова Е.В. Сословно-представительные собрания средних веков в истории европейской цивилизации // Цивилизация. М. 1995. Вып.3.

Дмитриева О.В. У истоков английского парламентаризма // Британия и Россия. М., 1997.

История Европы. Т.2. – М.: Наука, 1992. С.487-508.

Колесницкий А.Ф. Священная Римская империя: притязания и действительность. – М.: Наука, 1977.

Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства в Германии (IX- первая половина XII в.). М., 1977.

Колесницкий Н.Ф. Феодальное государство V-XV вв. М.,1967.

Ле Руа Ладюри Э. История Франции. Королевская Франция. От Людовика XI до Генриха IV. 1460-1610. – М.: Междунар. Отношения, 2004.

Пти-Дютайи Ш. Феодальная монархия во Франции и в Англии X-XIII веков. – СПб.: Евразия, 2001.

Селицкий А.И. Проблема генезиса королевской власти у англо-саксов. Автореф. Дисс... канд. Ист. наук. – Краснодар, 2001.

Французские короли и императоры. – Ростов/нД: Феникс, 1997.

- Хачатурян Н. А. Налоговая политика французской сословной монархии в XIV – XV вв. // Средние века. Вып. 50.- М.: Наука, 1987. С. 113-137.
- Хачатурян НА. Возникновение Генеральных штагов во Франции. М., 1976.
- Хачатурян Н. А. Сословная монархия во Франции XIII – XV вв. – М.: Высшая школа, 1989.
- Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. М.,1992.
- Фавтье Р. Капетинги и Франция. СПб., 2001.
- Фаулер К. Эпоха Плантагенетов и Валуа. СПб., 2003.

Семінарське заняття № 10.
Світ людини Середньовіччя
(4 год.)

Питання до обговорення:

1. Соціокультурні і ментальні особливості середньовічних станів: лицарі, священнослужителі, простолюдини. Селянський світ: ритми трудового життя, особливості побуту. Спосіб життя духовенства: суспільні функції, зовнішній вигляд. Монастирський тип проживання.
2. Середньовічне житло: типи будівель, основні матеріали будівництва. Замок як фортифікаційна споруда і як житлове приміщення. Внутрішнє оздоблення й інтер'єр середньовічного житла городян та селян.
3. Харчування доби Середньовіччя. Способи приготування їжі. Типовий раціон харчування представників різних соціальних верств.
4. Одяг доби Середньовіччя. Костюм як один з найважливіших маркерів соціального статусу. Мода епохи Середньовіччя. Відзеркалення в одязі етичних і естетичних ідеалів епохи.
5. Становий характер середньовічного шлюбу. Церковні шлюбні канони. Сімейно-шлюбні відносини та їх еволюція. Сімейно-шлюбне право й мораль: загально визнані ідеали й повсякденність. Діти, їх місце в середньовічному соціумі.
6. Розваги феодалів. Роль полювання в житті панства. Лицарські турніри.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Джованни Виллани. Новая хроника. Кн.1-12 // www.vostlit.info
«Книга о короле Модусе»,
«Трактат о сокольничем Гуэлельмо»,
«Об искусстве охоты с ловчей птицей» Фридриха II Гогенштауфена» (XIII ст.),
«Книга об охоте» Гастона де Фуа (XIV ст.)

Рекомендована література:

- Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке. – Екатеринбург: Изд. Уральского университета, 1999.
- Бессмертный ЮЛ. Жизнь и смерть в Средние века. Очерки демографической истории Франции. М., 1991.
- Брагина Л.М. и др. Культура Западной Европы в эпоху Возрождения. – М.: Мосгосархив, 1996.
- Виноградова Л. Н., Громько М. М., Гуревич А. Я., Толстой Н. И. Духовная жизнь европейского крестьянства // ИКЕ. Т.3. - М.: Наука, 1986. С. 490-456.
- Виолле ле Дюк Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб: Евразия, 1999.
- Воше А. Средневековая религиозность, VIII – XII вв. С. 75-93 (Шифман Э. И.).
- Гис Ф. и Дж. Брак и семья в средние века.- М.: Росспэн, 2002.
- Глебов-Богомолов А.И. Фаворитки французских королей. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.
- Горбачева Л.М. Костюм средневекового Запада. От натальной рубахи до королевской мантии. – М.: Гитис, 2000.
- Гуревич А. Я. Крестьянство и духовная жизнь раннесредневекового общества // ИКЕ. Т.1. - М.: Наука, 1985. С. 519-554.
- Гутнова Е. В. Духовная жизнь европейского крестьянства и его общественное сознание // ИКЕ. Т.2. - М.: Наука, 1986. С. 592-629.
- Даркевич В. П. Аргонавты средневековья. - М.: КДУ, 2005.

- Даркевич В.П. Народная культура средневековья. – М.:Наука. 1988.
- Даркевич В.П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX-XVI вв. Изд.2-е. – М.: Индрик, 2006.
- Дети и общество в средние века (Обзор). С. 281-291 (Бессмертный Ю. Л.).
- Дефурно М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. СПб., 2002.
- Из истории средневекового рыцарства. Эпоха расцвета / Сост. И.И.Басов. Под. ред. С.Л. Дударева – Армавир, 1998.
- История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. – М.: Высшая школа, 1999.
- Краснова И.А. Деловые люди Флоренции XIV-XV вв. Ч.1-2. – Москва-Ставрополь, 1995.
- Культурология. История и теория культуры. - М., 1996.
- Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. - М.: Прогресс-Академия, 1992.
- Малинин Ю. П. Рыцарская этика в позднесредневековой Франции (XIV – XV вв.) // Средние века. Вып. 55. - М.: Наука. 1992. С. 195-213.
- Манселли Р. Народная религия средних веков: проблемы методологии и истории. С. 55-56 (Гуревич А. Я.).
- Мань Э. Повседневная жизнь в эпоху Людовика XIII. – СПб.: Евразия, 2002.
- Мосолкина Т.В. Особенности самосознания английских горожан в XIV-XV вв. На материалах Бристоля //Средневековая Европа: История и историография. – Воронеж: ВГУ, 1997. С.59-73.
- Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV вв. – М.: Молодая гвардия, 2002.
- На пути к современной цивилизации. Курс лекций. Ставрополь, 1993.
- Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследования по истории морали. – М.:Прогресс, 1987.
- Рябова Т.Б. Женщина в истории западноевропейского средневековья. – Иваново: Юнона, 1999.
- Средневековая Европа глазами современников и историков. Ч. III. Средневековый человек и его мир. - М.: Интерпракс, 1994.
- Хейзинга Й. Осень средневековья. - М., 1988.
- Эрланже Ф. Эпоха дворов и королей. Этикет и нравы в 1558-1715 гг. – Смоленск: Русич, 2005.
- Ястребицкая А. Л. Западная Европа в XI–XIII вв. Эпоха. Быт. Костюм. - М.: Искусство, 1978.

Материалы реферативного сборника «Идеология феодального общества в Западной Европе: проблемы культуры и социально-культурных представлений средневековья в современной зарубежной историографии. М., 1980:

- Ариес Ф. Ребенок и семья при «старом порядке». С. 273-280 (Бессмертный Ю. Л.).
- Ариес Ф. Человек перед лицом смерти. С. 177-185 (Аросов А. Я.).
- Борст А. Формы жизни в средние века. С. 144-159 (Гуревич А. Я.).
- Ле Гофф Ж. Переосмысливая средневековье: проблемы времени, труда и культуры в западноевропейском средневековом обществе. С. 122-143 (Гуревич А. Я., Бессмертный Ю. Л.).
- Рихтер М. Проблемы общения в латинском средневековье. С. 172-176 (Гуревич А. Я.).
- Сампшон Дж. Паломничество: воплощение средневековой религии. С. 94-109 (Семенова Э. И.).
- Фландрен Ж.-Л. Семья: родня, дом, секс при «старом порядке». С. 260-272 (Бессмертный Ю. Л.).
- Фоссье Р. Женщина и общество на средневековом Западе. С. 292-297 (Бессмертный Ю. Л.).
- Шпрандель Р. Умонастроения и системы: новые подходы к средневековой истории. С. 160-171 (Аросов А. Я.).
- Эрикссон К. Средневековые видения: очерки истории и восприятия. С. 110-121 (Семенова Э. И.).

Семінарське заняття № 11.

Західноєвропейська школа й університет

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Джерела з історії середньовічної школи і університету.
2. Зміст і структура освіти в школі та університеті. Особливості середньовічних методів і методик викладання.

4. Соціальне і майнове становище викладачів.
5. Середньовічні студенти.
6. Інтелектуал в середньовічному соціумі. Роль університетів в житті середньовічної Європи.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Антология педагогической мысли христианского средневековья. М., 1994. Т.,1-2.
Абеляр П. История моих бедствий. М., 1959.
Документы по истории университетов Европы XII-XV вв. / под ред. Г.И. Липатниковой . Воронеж, 1973.
Опыт тысячелетий. М., 1996.
Послушник и школяр, наставник и магистр: средневековая педагогика в лицах и текстах / под ред. В. Г. Безрогова. — М., 1996. — Режим доступа: http://www.e-reading.club/chapter.php/139562/105/Poslushnik_i_shkolyar%2C_nastavnik_i_magistr.html

Документи зі збірника:

Письмо Григория IX от 23 апреля 1231 г. Парижскому университету, булла Александра IV университету в Саламанке (1255), постановление Собора в Виенне (1312), грамота Казимира III Краковскому университету, грамота Фридриха Барбароссы (1158), документ “Парижский университет и процесс Тамплиеров” (1307), грамота Карла IV Парижскому университету (1348).

Рекомендована література:

Антология педагогической мысли христианского средневековья / под ред. В. Г. Безрогова, О.И. Варьяш. М., 1994;
Гайденко В.П., Смирнов Г.А. Западноевропейская наука в средние века. М., 1989.
Городская культура. Средневековье и начало Нового времени / под ред. В. И. Рутенбурга. Л., 1986;
Гофф, Жак Ле. Интеллектуалы в средние века. СПб., 2003.
Западноевропейская средневековая школа и педагогическая мысль. М., 1990.
Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. Латинская патристика. М. 1979.
Нехаева С. В. Картины нравов средневекового студенчества: развратники, насильники, прелюбодеи // Вопросы всеобщей истории и историографии. Сборник научных статей памяти проф. А. В. Эдакова / Отв. ред. К.Б. Умбрашко. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2006. – С. 139–170. <http://prepod.nspu.ru/mod/resource/view.php?id=17463>
Суворов Н.С. Средневековые университеты. — М.: Тип. Н.И. Кушнарера, 1898. — 245 с. — Режим доступа: <http://books.e-heritage.ru/book/10078483>
Уваров П.Ю. История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе. М.,2000.
Уваров П.Ю. Парижский университет и местные интересы (конец XIV — первая половина XV вв.) // Средние века. Вып. 54. — М., 1991;
Уваров П.Ю. Университет // Словарь средневековой культуры / Под ред. А.Я. Гуревича (2003): http://medieval_culture.academic.ru/97/университет
Университеты Западной Европы. Средние века. Возрождение. Просвещение / под ред. Н.В. Ревякиной. — Иваново, 1990;
Чаша Гермеса. Гуманистическая мысль эпохи Возрождения и герметическая традиция / сост. О.Ф. Кудрявцев. — М., 1996;

Змістовий модуль III
Країни Європи й Америки в ранньомодерну добу
(XVI — перша половина XVII ст.)

Лекція 1. Трансформації соціально-економічних відносин країн Заходу ранньомодерної доби
(2 год.)

Логіка викладу:

1.Промисловий розвиток провідних країн Європи в XVI ст. Сутність аграрного перевороту.

2.Розвиток соціальних процесів: еволюція “нового” дворянства, диференціація селянства, положення міських прошарків.

3.Соціальні конфлікти XVI ст.: спрямованість і характерні форми. Урядова політика щодо цехів.

Основні поняття теми:

Абсолютизм, «Кріпосницький» абсолютизм, монархія, бюрократія, протекціонізм, меркантилізм, «старе дворянство», «нове дворянство», «дворянство шпаги», «дворянство мантиї», «ротюрє», маргіналізація.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 2. Міжнародні відносини епохи Середньовіччя і початку раннього нового часу.

Логіка викладу:

(4 год)

1. Причини політичних і військових конфліктів між країнами.
2. Великі географічні відкриття та їхні наслідки для Європи й Америки.
3. Європа й Османська імперія в XVI – першій половині XVII ст.
4. Тридцятирічна війна: причини та наслідки.

Основні поняття теми:

Дипломатична служба, посольства; «анжуйський спадок», італійські війни; торгова монополія на Балтиці; «непереможна армада».

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 3. Політична і соціальна історія Європи раннього нового часу

Логіка викладу:

(4 год)

1. Основні тенденції політичного розвитку Західної Європи в кінці XVI – першій половині XVII ст.
2. Соціальна історія країн Європи.
3. Економічний розвиток європейських країн в XVI – першій половині XVII ст.
4. Франція, Англія та Німеччина в XVI – першій половині XVII ст.
5. Країни Північної Європи.

Основні поняття теми:

Абсолютизм, «Кріпосницький» абсолютизм, монархія, бюрократія, протекціонізм, меркантилізм, «старе дворянство», «нове дворянство», «дворянство шпаги», «дворянство мантиї», «ротюрє», маргіналізація

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 4. Реформація і релігійні війни в Європі. Контрреформація.

(4 год.)

Логіка викладу:

1. Феномен абсолютизму: його загальні риси й регіональні варіанти.
2. Класи феодального суспільства в нових історичних умовах.
3. Особливості духовного розвитку аграрного суспільства. Реформація церкви в Європі в ранній новий час, її джерела й особливості в різних країнах.
4. Реформаційні вчення М. Лютера, У. Цвінглі, Ж. Кальвіна, їх соціальна сутність і зв'язок з ранньобуржуазними революціями. Т. Мюнцер і народна реформація.

Основні поняття теми:

індульгенція, «95 тез», реформація, Священне писання, селянська війна, «Статейний лист», «12 статей», «Гейльбронська програма», гугеноти, пуританська мораль, контрреформація.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Лекція 5. Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби

Логіка викладу:

(2 год)

1. Проблеми ренесансної культури в Західній Європі.
2. Концепції культури Відродження в історіографії.
3. Витоки і сутність нової ідеології, основні сфери прояву, національні особливості культури Відродження (Італія, Німеччина, Франція, Англія, Іспанія), її періодизація.

Основні поняття теми:

Антропологізм, гуманізм, відродження, неоплатонізм, ренесанс.

Рекомендована література*:

Основна: 1, 2, 3, 17, 33. Додаткова: 10, 13, 15.

*тут і надалі вказано номери джерел у прикінцевому загальному списку рекомендованої літератури.

Семінарське заняття № 12.

Трансформації соціально-економічних відносин країн Заходу ранньомодерної доби

(2 год.)

Питання до обговорення

1. Чинники сприяли розвитку капіталістичного виробництва. Ступінь капіталізація англійського виробництва й мануфактурне виробництво в різних галузях промисловості.
2. “Обгородження” в XVI в.: причини, поширення, форми, соціально-економічні наслідки. Сутність аграрного перевороту в Англії.
3. Розвиток промисловості. Перші мануфактури. Географія текстильного виробництва. Мануфактурне виробництво предметів розкоші й зброї.
4. Розвиток соціальних процесів: еволюція “нового” дворянства, диференціація селянства, положення міських шарів. Соціальні конфлікти XVI ст.: спрямованість і характерні форми. Повстання під керівництвом Р. Кета: соціальний склад учасників, їх програма, підсумки.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

Агрикола Георгій. О горном деле и металлургии. М., 1962.

Меркантилізм. М., 1936.

Рекомендована література:

- Бессмертный Ю.Л. Историческая демография позднего западноевропейского средневековья на современном этапе // Средние века, Вып. 50. М., 1987
- Бессмертный Ю.Л. Жизнь и смерть в средние века. М., 1991.
- Блок М. Характерные черты французской аграрной истории. М., 1957,
- Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV—XVIII вв. Т. 1: Структуры повседневности: возможное и невозможное. М., 1986; Т. 2: Игры обмена. М., 1988; Т. 3: Время мира. М., 1992.
- Бродель Ф. Что такое Франция? Кн. 1: Пространство и история. М., 1994; Кн. 2: Люди и вещи. М., 1995.
- Бродель Ф. Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II. Часть I. М., 2002. Часть II. М., 2003. Часть III. М., 2004.
- Вейс Г. Внешний быт народов с древнейших времен до наших дней: В 4 т. М., 1877-1879. Т. 3, 4.
- Виргинский В.С. Очерки истории науки и техники XVI—XIX веков. М., 1984.
- Возникновение и развитие химии с древнейших времен до XVII в. М., 1980.
- История техники. М., 1962.
- Ковалевский М.М. Экономический рост Европы до возникновения капиталистического хозяйства. Т. 2, 3. М., 1900—1903.
- Кулишер И.М. История экономического быта Западной Европы. Т. 1,2. М.; Л., 1931.
- Литоврина Э.Э. Состояние земледелия в Испании во второй половине XVI в. // Социально-экономические проблемы истории Испании. М., 1965.
- Рынок и экспортные отрасли ремесла в Европе XIV—XVIII вв. М., 1991.
- Сказкин С. Д. Очерки по истории западноевропейского крестьянства в средние века. М., 1968.
- Техника в ее историческом развитии. М., 1979.
- Цейтлин Е.А. Очерки истории текстильной техники. М.; Л., 1940.
- Ястребицкая А.Л. Материальная культура и образ жизни в Европе на исходе средневековья // История Европы. Т. 3. М., 1993.

Семінарське заняття № 13.

Міжнародні відносини епохи середньовіччя і початку раннього нового часу.
Великі географічні відкриття.

(2 год.)

Питання до обговорення:

1. Причини і передумови великих географічних відкриттів.
2. Утворення іспанських і португальських колоній.
3. Система колоніальної експлуатації і її наслідки.
4. Географічні відкриття XVI - першої половини XVII ст.
5. "Револьюція цін", її наслідки та особливості прояву в різних країнах.
6. Значення великих географічних відкриттів.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Иоанна де Плано Карпини, архиепископа Антиварийского, история монгалов, именуемых нами татарами // www.vostlit.info
- Марко Поло. Книга О разнообразии мира // www.vostlit.info
- Христофор Колумб. Дневник первого путешествия // www.vostlit.info
- Гарсиласо де ла Вега. История государства инков // www.vostlit.narod.ru
- Бартоломе де Лас Касас. Кратчайшее сообщение о разрушении Индий // www.vostlit.info
- Егоров Д.И. (публик. и пер.). Записки солдата Бернала Диаза. Ч. 1. Л., 1924, Ч. 2. Л., 1925.
- Ланда Диего де. Сообщение о делах в Юкатане. 1566 г. /Пер., введ, статья Ю.В. Кнорозова. М.; Л., 1955.
- Лас Касас Бартоломе де. История Индии. Л., 1908.
- Открытие великой реки Амазонки. Хроники и документы XVI в. о путешествиях Франсиско де Орельяны. М., 1963.

Лигафетта Антонио. Путешествие Магеллана. М., 1950.
Путешествия Христофора Колумба. Дневники, письма, документы. М., 1961.
Рэли У. Открытие обширной, богатой и прекрасной Гвианской империи... совершенное в 1595 г. М., 1963.

Рекомендована література:

Америки древнейшие и древние цивилизации // Энциклопедический словарь юного историка. - М.: Педагогика-Пресс. 1993. С. 11-18.
Березкин Ю. Е. Инки. Исторический опыт империи. - М., 1991.
Березкин Ю. Е. Почему "отстали" цивилизации древней Америки? // Знание – сила. 1984. № 6. С. 40-42.
Великие географические открытия // Энциклопедический словарь юного историка. - М.: Педагогика-Пресс. 1993. С. 62-68.
Гарсиа Уидобро Г. Америка 500 лет назад: современный взгляд // Новая и новейшая история. 1992. № 4. С. 41-45.
Гончарова Т. В. Индейская Америка: пять столетий колонизации и перспективы возрождения // Новая и новейшая история. 1992. № 6. С. 36-46.
Горнунг М.Б. и др. История открытия и исследования Африки. М.1973.
Гуляев В. И. Древние майя. - М., 1983.
Гуляев В. И. По следам конкистадоров. - М., 1976.
Джеймс П. Мартин ДЖ. Все возможные миры. История географических идей. М.,1988.
Иннес Х. Конкистадоры. История испанских завоеваний XV-XVI вв. – М: Центрполиграф, 2002.
Кинтеро Лопес Р. Путешествие Колумба и страны Латинской Америки // Новая и новейшая история. 1992. № 3. С. 78-87.
Комисаров Б. Н., Петрова А. А. Проблемы истории колониальной Америки. Л., 1991.
Кузьмищев В. Царство сынов Солнца. М., 1985.
Лалаянц И. Курс на Запад – в восточные страны: к 500-летию первой экспедиции Колумба // Наука и жизнь. 1992. № 3. С. 14-21.
Ланге П. Подобно Солнцу... Жизнь Фернана Магеллана и первое кругосветное путешествие. -М., 1988.
Магидович И.П., Магидович В.И. Очерки по истории географических открытий. В-5 томах. М.,1983.Т.2.
Митчелл М. Эль-Кано. Первый кругосветный мореплавател. М., 1967.
Свет М.Я. Фернандо Магеллан. М., 1956.
Свет Я.М. Колумб. М.,1973.
Словарь терминов по истории Северной Америки (до начала XIX в.) /Сост. И.В. Снитко. Отв. ред. С.Л. Дударев. – Армавир, 1998.
Соди Д. Великие культуры Мезоамерики. - М., 1985.
Средние века. Вып. 55. М.: Наука, 1992. С. 5-30 (Круглый стол "Старый и новый Свет". К 500-летию открытия Америки).
Стингл М. Индейцы без томагавков. - М., 1984.
Стингл М. Тайны индейских пирамид. - М., 1982.
Субботин В.А. Великие открытия. Колумб. Васко да Гама. Магеллан. М., 1998.
Три века колониальной Америки. О типологии феодализма в западном полушарии. - СПб. : СПбГУ, 1992.
Фрадкин Н.Г. Географические открытия и научное познание Земли. М., 1972.
Хазанов А.М. Кто открыл Бразилию? // Новая и новейшая история. 2005. № 1. С.163-171.
Харт Г. Морской путь в Индию. М., 1959.

Семінарське заняття № 13
Політична і соціальна історія Європи раннього нового часу
(4 год.)

Питання до обговорення

1. Особливості англійського абсолютизму. Політичні й адміністративні реформи Тюдорів. Англійський кальвінізм: соціальне коріння й положення в останній третині XVI в. Початок конфлікту між монархією й парламентом.
2. Французький абсолютизм і генеральні штати наприкінці XVI - початку XVII ст. Причини адміністративних реформ XVI-XVII ст. Церковна політика в першій половині XVI ст. Галіканська церква. Болонський конкордат і його політичне значення. Придушення гугенотської самостійності. Напрямки внутрішньої політики уряду Генріха IV. Соціальні рухи кінця XVI-Першої половини XVII вв.: причини, масштаби й результати.
3. Германські держави в XVI - першій половині XVII ст. Стратифікація німецького суспільства. Характерні риси німецького дрібного дворянства, бюргерства й плебсу. Внутрішнє становище соціально напруженість. Протиріччя суспільства й католицької церкви. Питання про імперську реформу й боротьба довкола нього.
4. Іспанія в XVI - першій половині XVII ст. Колоніальна торгівля і її значення для економіки країни. Залежність Іспанії від зовнішніх ринків. Еволюція ідальго, різноманіття форм соціалізації ідальгії. "Нове" іспанське дворянство: шляхи аноблювання й особливості стану. Система управління частинами імперії (Кастилія, Арагон, Італія, Нідерланди й Америка).
5. Нідерланди в складі Іспанії: адміністрація й економічний розвиток. Режим герцога Альби. Вільгельм Оранський. Національно-визвольний рух. Значення нідерландської революції.
6. Італія в XVI - першій половині XVII ст.
7. Селянська війна в Німеччині. Програма Томаса Мюнцера і його прихильників. «Дванадцять статей»: а) релігійні вимоги програми; б) радикальні і помірні вимоги; Бюргерська програма: а) план політичних перетворень в імперії; б) вимоги городян; в) позиція бюргерства по відношенню до лицарства; г) позиція бюргерства по відношенню до селянства. Історичне значення Гейльбронської програми.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

1. Практикум по истории Средних веков. М., 1988. Ч.2.
2. Хрестоматия по социально-экономической истории Европы в новое и новейшее время. М., 1959.
- Бабель Г. Фацетии. М., 1970.
- Брант С. Корабль дураков. Лэнс Сакс. Избранное. М., 1989.
- Гуттен Ульрих фон. Диалоги. Публицистика. Письма. М., 1959.
- Дюрер А. Дневники, письма, трактаты. Т. 1,2. Л.; М., 1957.
- Ермолаев В.А. Гейльброннская программа. Саратов, 1986.
- Крестьянская война 1525 года во Франконии: Сб. док. / Сост. и пер. В.А. Ермолаева. Вып. I, 2. Саратов, 1968, 1969.
- Легенда о докторе Фаусте. М.; Л., 1958.
- Англия в эпоху абсолютизма: (Статьи и источники) / Под ред. Ю.М. Сапрыкина. М., 1984.
- Бэкон Фрэнсис. История правления короля Генриха VII. М., 1990.
- Бэкон Фрэнсис. Новая Атлантида. Опыты и наставления нравственные и политические. М., 1962.
- Брантом. Галантные дамы. М., 1998.
- Внутренняя политика французского абсолютизма. 1633—1649 / Под ред. АД. Люблинской. М.; Л., 1966.
- Декарт Рене. Избранные произведения. М., 1950.

Рекомендована література:

- Бахтин М М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., 1965.
- Быховский Б.Э. Гассенди. М., 1979.
- Варфоломеевская ночь. Событие и споры. М., 2001.

- Виппер Ю.Б. Поэзия Плеяды М., 1976.
- Григорьян Д. М. К вопросу об уровне экономике, о характере Реформации и Крестьянской войны в Германии // Вопросы истории 1958. № 1.
- Земон-Дэвис Н. Возвращение Мартена Герра. М., 1990.
- История Европы в 3-х томах. М., 1993. Т.3.
- История Франции: В 3 т. Т. I. М., 1972.
- История французской литературы. Т. I. М., 1946.
- Кнехт Р. Ришелье. Ростов-на-Дону. 1995.
- Кузнецов К.А. Английская палата общин при Тюдорах и Стюартах. Одесса, 1915.
- Лавровский В.М. Проблемы исследования земельной собственности в Англии
- Ле Руа Ладюри Э. История Франции. Королевская Франция. От Людовика XI до Генриха IV. 1460—1610. М., 2004.
- Луцицкий И, В. Гугенотская аристократия и буржуазия на юге после Варфоломеевской ночи (до Булонского мира). СПб., 1870.
- Луцицкий И.В. Католическая лига и кальвинисты во Франции. Т. I. Киев, 1877.
- Луцицкий И.В. Феодалная аристократия и кальвинисты во Франции. Ч. I. Киев, 1871.
- Люблинская А.Д. Франция при Ришелье. Французский абсолютизм в 1630— 1640 гг. Л., 1982.
- Люблинская АЛ. Франция в начале XVII в. (1610—1620). Л., 1959.
- Майер В.Е. Деревня и город в Германии в XIV- XVI вв., Л., 1979.
- Маколей Т.Б. Англия и Европа. Избранные эссе. СПб., 2001.
- Мещерякова И.М. Основные черты генезиса капитализма в промышленности Англии XVI — первой половины XVII в, // Проблемы генезиса капитализма. М., 1978.
- Михаленко Ю.П. Бэкон и его учение. М., 1975.
- Морозов М.М. Театр Шекспира. М., 1984.
- Мортон А.Л. Английская утопия М., 1956.
- Осиновский И.Я. Томас Мор. М., 1974.
- Осиновский И.Я. Томас Мор: утопический коммунизм, гуманизм, реформация. М., 1978.
- Осипова Т.С. Освободительная борьба ирландского народа против английской колонизации (вторая половина XVI — начало XVII в.). М., 1962.
- Потехин А.Н. Очерки из истории борьбы англиканства с пуританством при Тюдорах (1550—1603 гг.), Казань, 1894.
- Савин А.Н. Английская деревня в эпоху Тюдоров. М., 1903,
- Савин А.Н. Английская секуляризация. М., 1906.
- Савин А.Н. Лекции по истории английской революции. М., 1937.
- Смирин М.М. Германия эпохи Реформации и Великой крестьянской войны. М., 1962.
- Энгельс Ф. Крестьянская война в Германии. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., Т.7.

Семінарське заняття № 14

Реформація і релігійні війни в Європі. Контрреформація.

Питання до обговорення:

(4 год)

1. Католицька церква напередодні Реформації.
2. Ідейні та соціальні витоки Реформації. Віровчення Лютера. Основні етапи лютеранської Реформації.
3. Вероучення У. Цвінглі і реформа церкви у Цюріху. Кальвін, його догмати і етичні принципи.
4. Англійська реформація: причини, передумови, сутність, політичні наслідки. Англіканська церква. Релігійна політика Едуарда VI і Марії I. “39 статей” Єлизавети Тюдор.
5. Реформаційний процес у Франції: його особливості й значення для історії країни. Сен-жерменський едикт. Варфоломеевська ніч. Гугенотська федерація. Католицька ліга. Нантський едикт.
6. Соціальні, політичні та економічні наслідки реформаційного руху в Європі.
7. Контрреформація. Тридентський собор. Орден Єзуїтів.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Григулевич И.Р. Инквизиция. 3-е изд. М., 1985.
Инфессура С.. Бурхард И. Дневники. Документы по истории папства XV—XVI вв. М., 1939.
Кальвин Ж. Наставления в христианской вере. М., 1997-1999 Т.1-3.
Касминский Е.А. Эрудиты XVII—XVIII вв. // Косминский Е.А. Историография средних веков. М., 1963.
Кудрявцев О.Ф. Контрреформация // Историй Европы. Т. 3, М., 1993,
Литература
Лозинский С.Г. История папства, М., 1986,
Лошья Игнатий. Духовные упражнения. Париж, 1996.
Лютер М. Время молчания прошло. Х., 1994.
Руденко О.А. Контрррсформация в Англии при Марии Тюдор // Англия в эпоху абсолютизма: Статьи и источники. М., 1984.
Серегина А.Ю. «Истинная» реформация церкви в представлении английской католической эмиграции конца XVI в. // Средние века. М., 1997. Вып. 60.
Ян Гус. Мартин Лютер. Жан Кальвин Торквемада. Лойола. М., 1995.

Рекомендована література:

- Гергей Е. История папства. М., 1996.
Григулевич И.Р. Инквизиция. М., 1985.
История Европы. М., 1993. Т.3.
Керов В. Л. Братья свободного духа // Вопросы истории. 1994. № 10. С. 167-171.
Кривелев И. А. История религий. В 2-х т. - М., 1975.
Ли Г.Ч. Инквизиция. Происхождение и устройство. – М: Фолио, 2001.
Лозинский С. Г. История папства. - М.: ИПЛ, 1986.
Михневич Д. Е. Очерки по истории католической реакции (иезуиты). - М., 1955.
Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV вв. – М.: Молодая гвардия, 2002.
Нелли Р. Катары. Святые еретики. – М.: Вече, 2005.
Ревуненкова Н.В. Ренессансное свободомыслие и идеология реформации. М., 1989.
Соловьев Э.Ю. Непобежденный еретик и его время. М., 1984.
Тарновский В. Ведьмы. – М.: Слово, 1999.
Тельменко Е.П. Религиозно-философские и социально-этические аспекты проповеднической деятельности Джироламо Савонаролы и их влияние на флорентийское общество конца XV века / Автореф. дисс... канд. ист. наук. – Ставрополь, 2003.
Февр Л. Колдовство: глупость или переворот в сознании //Февр Л. Бои за историю – М.: Наука, 1991. С.493-500.
Хейзинга Й. Осень средневековья. - М., 1988.
Херманн Х. Савонарола: еретик из Сан-Марко. – М.: Прогресс, 1982.
Христианство. Словарь. - М.: Республика, 1994.
Христианству 2000 лет / Под ред. С.Л. Дударева – Армавир, 2000.
Ян Гус. Мартин Лютер. Жан Кальвин. Торквемада. Лойола. - М.: Республика, 1995.

Семінарське заняття № 15

Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби

Питання до обговорення:

(2 год)

Семінар

1. Проблеми ренесансної культури в Західній Європі. Поняття «Відродження». Концепції культури Відродження в історіографії.
2. Витоки і сутність нової ідеології, основні сфери прояву, національні особливості культури Відродження (Італія, Німеччина, Франція, Англія, Іспанія), її періодизація.

3. Ранній гуманізм. Петрарка і Боккаччо. Гуманістична етика.
4. Вчення про людину і художні теорії Л.Б. Альберті. Флорентійський неоплатонізм. Марсіліо Фічіно. Піко Мірандола.
5. Мистецтво Раннього Відродження.
6. Початок друкарства.
7. Гуманістична теорія виховання та педагогічні ідеї.

Джерела, рекомендовані до опрацювання:

- Боккаччо Д. Декамерон. М., 1987.
- Боккаччо Д. Фьяметта. Фьезаланские нимфы. М., 1968.
- Валла Лоренцо. Об истинном и ложном благе. О свободе воли. М., 1989. Гуманистическая мысль итальянского Возрождения: Переводы текстов / Сост. Л.М. Брагина. М., 2004.
- Итальянская новелла Возрождения. М., 1957.
- Итальянские гуманисты XV века о церкви и религии. М., (963.
- Итальянский гуманизм эпохи Возрождения. Сб. текстов. Ч. 1—11. Саратов, 1984— (988.
- О любви и красотах женщин. Трактаты о любви эпохи Возрождения. М., 1992. Петрарка Ф. Избранное. Автобиографическая проза. Сонеты. М., 1974.
- Петрарка Ф. Книга песен. М., 1963,
- Петрарка Ф. Эстетические фрагменты. М., 1982.
- Ревюсинв Н.В. Итальянское Возрождение. Гуманизм второй половины XIV — первой половины XV века. Новосибирск, 1975.
- Саккетти Ф. Новеллы. М.; Л., 1962.
- Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век) / Сост., общ. ред., вступ. ст., коммент. Л.М. Брагиной. М., 1985.
- Чаша Гермеса. Гуманистическая мысль эпохи Возрождения и герметическая традиция / Сост., вступ. ст., коммент. О.Ф. Кудрявцева. М., 1996.
- Эстетика Ренессанса: В 2 т. / Сост. В.П. Шестаков. М., (981.

Рекомендована література:

- Абрамсон М.Л. От Данте к Альберти. М., 1979.
- Альберти Леон Баттиста / Отв. ред. В.Н. Лазарев. М., 1977.
- Античное наследие в культуре Возрождения. М., 1984.
- Баткин Л.М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. М., 1989. Баткин Л.М. Леонардо да Винчи и особенности ренессансного творческого мышления. М., 1991.
- Баткин Л.М. Итальянское Возрождение. Проблемы и люди. М., 1995.
- Брагина Л.М. Итальянский гуманизм эпохи Возрождения. Идеалы и практика культуры. М., 2002.
- Брагина Л.М. Итальянский гуманизм. Этические учения XIV—XV веков. М., 1977. Брагина Л.М. Социально-этические взгляды итальянских гуманистов (вторая половина XV в.). М., 1983.
- Брачка В. Боккаччо средневековый. М., 1983.
- Бурдах К. Реформация. Ренессанс. Гуманизм. М., 2004.
- Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии. М., 1996.
- Веселовский А.Н. Боккаччо, его среда и сверстники. Т. 1—2. Пг., 19(5—1919. Веселовский А.П. Вилла Альберти. М., 1870.
- Возрождение культура, образование, общественная мысль. Иваново, (985.
- Гарэн Э. Проблемы итальянского Возрождения. М., 1986.
- Горфункель А.Х. Гуманизм и натурфилософия итальянского Возрождения. М., 1977.
- Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. М., 1980.
- Гуковский М.Л. Итальянское Возрождение. Л., 1990.

IV. Навчально-методична карта дисципліни «Середньовічна історія країн Європи і Америки»

III семестр

Разом: 210 год. З них: лекції (42 год.), семінарські заняття (42 год.), самостійна робота (84 год.), модульний контроль (12 год.)

Тиждень	I	II				III
Модулі	Змістовий модуль I					
Назва модуля	Розвиток Європи в період раннього середньовіччя (V – X ст.)					
Кількість балів за модуль	135 б.					
Лекції	1	2	3	4	5	6
Лекції (теми, бали)	Вступ до курсу «Середньовічна історія країн Європи і Америки». Генеза феодалізму в Західній Європі.	Франкська держава.	Візантія в IV – XII ст.	Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі	Християнізація Західної Європи основні віхи й особливості.	Культурний розвиток Європи в період раннього Середньовіччя
Семінарські заняття (теми, бали)		Франкська держава. (10)	Візантія в IV – XII ст. (10)	Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі (10)	Християнізація Західної Європи основні віхи й особливості(10)	
Самостійна робота(бали)	25					
ІНДЗ (бали)						
Види поточного контролю	контр. робота 25				контр. робота 25	
Підсумковий контроль (вид, бали)						

Тиждень	IV	V		VI	VII	
Модулі	Змістовий модуль II					
Назва модуля	Країни Європи й Америки в добу класичного Середньовіччя (XI – XV ст.)					
Кількість балів за модуль	182 б.					
Лекції	1	2	3	4	5	6
Лекції (теми,бали)	Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку	. Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи.	Країни Європи й Америки в XI-XV ст.	Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку	. Світ людини Середньовіччя	Західноєвропейська школа й університет
Семінарські заняття (теми,бали)	Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку (10)	. Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи. (20)	Країни Європи й Америки в X-XV ст (30)	Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку (10)	. Світ людини Середньовіччя (20)	Західноєвропейська школа й університет (10)
Самостійна робота(бали)	35					
ІНДЗ (бали)						
Види поточного контролю	контр. робота 25			контр. робота 25		
Підсумковий контроль (вид, бали)						

Тиждень	VIII	IX			X	XI	
Модулі	Змістовий модуль III						
Назва модуля	Країни Європи й Америки в ранньомодерну добу (XVI – перша половина XVII ст.)						
Кількість балів за модуль	228 б.						
Лекції	1	2	3	4	5		
Лекції (теми, бали)	Трансформації соціально-економічних відносин країн Заходу ранньомодерної доби	Міжнародні відносини епохи Середньовіччя і початку раннього нового часу. Великі географічні відкриття	Політична і соціальна історія Європи раннього нового часу	Реформація і релігійні війни Європи. Контрреформація.	Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби.		
Семінарські заняття (теми, бали)	Трансформації соціально-економічних відносин країн (10)	Міжнародні відносини епохи Середньовіччя і початку раннього нового часу. Великі географічні відкриття (10)	Політична і соціальна історія Європи раннього нового Часу (20)	Реформація і релігійні війни Європи. Контрреформація. (20)	Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби (10)		
Самостійна робота(бали)	25						
ІНДЗ (бали)	30						
Види поточного контролю	контр. робота 25				контр. робота 25		
Підсумковий контроль (вид, бали)	Іспит 40						

Шкала оцінювання

Оцінка ECTS	Значення оцінки	Оцінка за шкалою університету	За національною шкалою
A	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками	90 – 100 балів	відмінно
B	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок	82-89 балів	добре
C	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок	75-81 балів	
D	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності	69-74 балів	задовільно
E	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)	60-68 балів	
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання	35-59 балів	Незадовільно
F	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни	1-34 балів	

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

№	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю
1.	Відвідування лекцій	1
2.	Відвідування практичних (семінарських занять)	1
3.	Виконання завдання для самостійної роботи (домашнього завдання)	5
4.	Робота на практичному (семінарському) занятті (в тому числі доповідь, виступ, повідомлення, участь у дискусії та інше)	Всього 10, в тому числі за видами
5.	Опрацювання фахових видань (в тому числі першоджерел)	10
.	Написання реферату	15
8.	Виконання модульної контрольної роботи	25

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
III семестр

Розділи (обсяг в годинах)	Вид контролю	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль I. Розвиток Європи в період раннього середньовіччя (V – X ст.)			
Розділ I. Генеза феодалізму в Західній Європі. (8 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ II. Візантійське місто. (2 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ III. Соціальна і майнова структура залежного селянства в IX–X ст. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ IV. Взаємовідносини папства і королівської влади. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ V. Культурний розвиток Європи в період раннього Середньовіччя. (10 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Змістовий модуль II. Країни Європи й Америки в добу класичного Середньовіччя (XI – XV ст.)			
Розділ I. Середньовічне місто в Європі: проблеми виникнення і розвитку. Характер середньовічного (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ II. Католицизм і папство в епоху класичного Середньовіччя. Хрестові походи. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ III. Розвиток ранньофеодальних держав у Західній Європі (10 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ IV. Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи: етапи розвитку. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ V. Світ людини Середньовіччя. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ VI. Західноєвропейська школа й університет. (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ VII. Культура класичного Середньовіччя. (10 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Змістовий модуль III. Країни Європи й Америки в ранньомодерну добу (XVI – перша половина XVII ст.)			
Розділ I. Трансформації соціально-економічних відносин країн Заходу ранньомодерної доби (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ II. Міжнародні відносини епохи Середньовіччя і початку	включення до підсумкового контролю	5	

раннього нового часу. Великі географічні відкриття (4 год.)			
Розділ III. Політична і соціальна історія Європи раннього нового часу(2 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ IV. Реформація і релігійні війни в Європі. Контрреформація (2 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
Розділ V. Розвиток культури країн Європи й Америки ранньомодерної доби (4 год.)	включення до підсумкового контролю	5	
<i>Разом: 84 год.</i>	<i>Разом: 85 балів</i>		

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ

Тема 1: «Харчові традиції середньовічного Заходу»

Повідомлення 1. Джерела по історії середньовічного харчування

Повідомлення 2 Гастрономічні книги Середньовіччя й Відродження як джерело по історії кулінарії.

Повідомлення 3. Продукти харчування і структура споживання Середньовіччя.

Повідомлення 3. Середньовічна гастрономія. Палітра смаків.

Повідомлення 4. Середньовічна трапеза. Застільні звичаї й традиції.

Повідомлення 5. Куртуазні звичаї прийому гостей. Бенкет у лицарському замку.

Повідомлення 6. Званий обід у бургерському будинку.

Тема 2: Людина подорожуюча. Засоби інформування й комунікації.

Повідомлення 1. Середньовічні шляховики як джерела по вивченню історії комунікацій середньовічного Заходу.

Повідомлення 2. Середньовічні подорожі в Рим, Константинополь і Святу Землю.

Повідомлення 3. «Кентерберійські оповідання» Джеффри Чосера як джерело з історії середньовічного паломництва.

Повідомлення 4. «Книга благочестивих висловів і добрих діянь нашого святого короля Людовика» Жана де Жуанвіля як джерело з історії повсякденного життя середньовічного Заходу.

Повідомлення 5. Подорожі реальні й уявні: «Книга чудес світу» Жана де Мандевіля (XIV ст.).

Повідомлення 6. Книга «Мандрівки й подорожі» кастильського ідальго Перо Таруфа (1453-54 pp.).

Повідомлення 7. Читацькі практики середньовічної епохи. Книга як засіб комунікації.

Тема 3: «Строкати лики повсякденності». Форми життєвого укладу.

Тема 3.1: Форми життєвого укладу в західноєвропейському середньовічному суспільстві.

Повідомлення 1. Спосіб життя лицарства. Етичні ідеали, зразки поведінки й мораль лицарського середовища.

Повідомлення 2. Побут і мораль європейського купецтва XIII-XV ст.

Повідомлення 3: Середньовічний університетський побут.

Повідомлення 4. Уклад життя духівництва в середньовічній Західній Європі. Чернечий спосіб життя.

Тема 3.2: Життя і смерть у соціокультурних уявленнях середньовіччя й життєвій практиці епохи.

Повідомлення 1. Хвороби і їх лікування. Цілющі практики в західноєвропейському середньовічному суспільстві.

Повідомлення 2. Похоронні традиції середньовічного Заходу.

Тема 4. Жінка, родина і діти на середньовічному Заході.

Повідомлення 1: Брачно-сімейні традиції і становище жінки в раннє середньовіччя (за варварськими судибниками).

Повідомлення 2: Правовий статус середньовічної жінки (за королівським і міським законодавством XI-XV ст.).

Повідомлення 3: Уявлення про любов і взаємини статей.

Повідомлення 4: Жінка в епоху Відродження.

Повідомлення 5: Дитина в західноєвропейському середньовічному суспільстві: традиції виховання й освіти.

Повідомлення 6: Проблеми історії середньовічної родини у вітчизняній і зарубіжній історіографії.

Методика аналізу середньовічних джерел:

1) Установити тип фіксації інформації в історичній пам'ятці (наприклад, письмове джерело, речове, образотворче, природно-географічне і т.д.), клас (напр., нарративний, нормативний, документальний, літературний) і вид джерела (напр., історичне оповідання – анали, хроніка, генеалогія; агіографічний твір; пам'ятник епістолярної творчості і т.д.).

2) Подати відомості про автора (якщо джерело авторське), часу створення, походження джерела, ступені його збереження й найбільш ранніх списках, мова оригіналу, основний зміст й особливості джерела, оцінити ступінь його вірогідності.

3) Указати, які моменти слід урахувувати при роботі із джерелом, дати оцінку ступеня його репрезентативності. При аналізі авторських джерел слід звернути увагу на особливості світогляду автора тексту, мету написання його праці, ступінь поінформованості автора і його ставлення до описуваного об'єкта (нейтральне, негативне, наявність ідеалізації).

У допомогу пропонується список літератури, де студент може знайти коментарі до джерел або їх опис. Частина необхідної літератури втримується в списку, рекомендованому викладачем, а частина підбирається студентом самостійно, що дозволяє відробити навички пошуку й відбору наукової інформації.

Виконання дослідницького проекту припускає організацію матеріалу доповіді за проблемним принципом й презентацію його у вигляді слайдпрограми, що містить блоки й образотворчі матеріали, які представляють історичні джерела з тематика повідомлення. Тема презентації обирається за бажанням студента) у рамках проблематики повідомлення.

Слайдпрограма являє собою міні-дослідницький проект, виконаний особисто студентом, що відповідає наступним вимогам:

1) слайдпрограма повинна включати не менш 10 і не більше 25 «кадрів», кожний з яких відповідає заявленій темі;

2) містити в собі як образотворчі, так і текстові матеріали, що так і пояснюють, підібрані й згруповані згідно із задумом роботи;

3) обов'язково містити відсилання на джерела – конкретні артефакти, мініатюри, мальовничі полотна, скульптурні композиції та ін. із вказівкою їх походження, місця знаходження, датування, авторства.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

III семестр

№	Вид діяльності студента	Макс. кількість балів за	Модуль I		Модуль II		Модуль III		Разом за семестр
			Кільк. одиниць до розрахунку	Макс.кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс.кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс.кількість балів за вид	
1	Відвідування лекцій 42 год.	1	6	6	7	7	8	8	21
2	Відвідування семінарських занять 42 год.	1	4	4	10	10	7	7	21
3	Виконання завдання для самостійної роботи (дом.завдання)	5	5	25	7	35	5	25	85
4	Робота на семінар. занятті (в т.ч. доповідь, виступ,...) 10 год.	10	4	40	7	70	8	80	190
5	ІНДЗ	30					1	30	30
6	Опрацювання фахових видань (в т.ч. першоджерел)	10	1	10	1	10	1	10	30
7	Виконання модульної контрольної роботи	25	2	50	2	50	2	50	150
8	Творча робота (в т.ч. ессе)	20						20	20
9	Макс. кількість балів за видами діяльності студента			135		182		228	545
10	Макс. підсумкова модульна оцінка (ряд.10-12)			25		25		25	
11	Фактична кількість балів студента за ЗМ (приклад)			19		42		73	
12	Макс. підсумкова семестр. мод. оцінка III семестр	60							
	Коефіцієнт: 60:545	0,11							
13	Екзамен	40							
14	Підсумкова	100							

У процесі оцінювання навчальних досягнень бакалаврів застосовуються такі методи:

1. у 9-10 балів, якщо студент виявив повні і глибокі знання матеріалу, обґрунтував творче завдання, критично проаналізував усі аспекти історичного розвитку держав в період середньовіччя та самостійно осмислив і сформував власні уявлення про етапи їх формування; розуміє чіткі визначення понять; вміє сформулювати висновки і узагальнення, що спираються на теоретичні знання та достатньо аргументовані; дотримані норми літературної мови;
2. у 7-8 бали, якщо студент виявив недостатньо повні і глибокі знання матеріалу, не обґрунтував творче завдання, критично проаналізував лише окремі аспекти історичного розвитку держав в період середньовіччя; розуміє визначення понять; вміє сформулювати висновки і узагальнення, що спираються на теоретичні знання та достатньо аргументовані; дотримані норми літературної мови;
3. у 4-6 бали, якщо студент виявив достатні знання матеріалу, не обґрунтував творче завдання, критично проаналізував лише окремі аспекти історичного розвитку держав в період середньовіччя; розуміє визначення деяких понять; вміє сформулювати загальні висновки, що спираються на теоретичні знання та достатньо аргументовані; дотримані норми літературної мови;
4. у 1-3 бали, якщо студент не виявив достатнього рівня знання матеріалу, більшість теоретичних питань не розкриті, абсолютно не розуміє визначення необхідних понять; у відповідях допущені грубі помилки; відсутність навіть орієнтації у предметі вивченої дисципліни.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

1. Ілюстративні матеріали:
  - Зображення одягу, зброї, предметів побуту, архітектурних споруд (феодалських, селянських та міських помешкань, храмів).
  - Зображення знарядь праці з ремесел Середньовічної Європи та Сходу.
  - Зображення битв, що були написані відомими художниками.
2. Набір схем та таблиць, що відображають структуру суспільства та військову організацію держав Європи й Америки.
3. Набір мап:
  - Набір мап, що свідчать про зміну території Європейських держав та держав Америки у V-XVII ст.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття «середні віки». Періодизація.
2. Велике переселення народів і утворення варварських держав.
3. Суспільний лад давніх германців.
4. Господарство і суспільний лад франків за «Салічною правдою».
5. Каролінгська вотчина.
6. Клонійський рух. Боротьба пап та імператорів за інвеституру в XI-XII ст. Вормський конкордат.
7. Повстання під керівництвом У.Тайлера. Причини, програма повсталих, значення руху.
8. Столітня війна (причини, основні етапи та її наслідки).
9. Розвиток феодальних відносин у Франкській державі.
10. Нормандське завоювання Англії в XI ст. і його наслідки.
11. Еволюція аграрних відносин у салічних франків в VI-VII ст. Роль громади і аллода у виникненні феодальних відносин.
12. Англія в XII ст. Реформи Генріх II Плантагенета.
13. Система освіти і виховання Середньовіччя.
14. Політична боротьба в Англії XIII ст. і створення парламенту.
15. Розвиток феодальних відносин в Німеччині в X-XI ст.
16. Утворення імперії Карла Великого. Організація управління.
17. Англосаксонський період в історії Англії.
18. Жакерія. Причини повстання, хід і значення селянського руху.
19. Економічний розвиток Європи в XI ст. Виникнення і ранній розвиток західноєвропейського середньовічного міста.
20. Васально-ленна система в Західній Європі X-XI ст., її соціальна і політична сутність.
21. Жанна д'Арк. Заключний етап столітньої війни.
22. Велика хартія вольностей і її роль в становленні станово-представницької монархії в Англії.
23. Хрестові походи. Передумови, підготовка, соціально-економічна сутність руху хрестоносців.
24. Станово-представницька монархія у Франції XIV ст. Боротьба Філіпа IV з папою. Генеральні штати.
25. Селянська війна в Німеччині. Програма «12 статей» і «Гейльбронская» програма.
26. Реформаційне вчення Мартіна Лютера.
27. Реформаційне вчення Томаса Мюнцера.
28. Вчення Жана Кальвіна. Організація кальвіністської церкви.
29. Іспанська абсолютизм при Філіпа II.
30. Великі географічні відкриття. Передумови, найважливіші експедиції, історичні наслідки.
31. Німецький гуманізм, його особливості та роль у підготовці Реформації.
32. Англія в другій пол. 16 ст. Політика англійського абсолютизму при Єлизаветі Тюдор.
33. Генеза капіталізму в Англії. Процес первісного нагромадження. Огородження.
34. Феодальна реакція і контр реформація в Європі. Тридентський собор. Орден єзуїтів.
35. Іспанія в пер. половині 16 ст. Повстання Коммунерос.
36. Англія при перших Тюдорах. Особливості англійського абсолютизму. Реформація в Англії і її наслідки.
37. Громадянські війни у Франції в 16 ст. Причини, початковий етап.
38. Заклучний етап громадянських воєн у Франції. Нантський едикт.
39. Французький абсолютизм на початку 17ст. Правління Генріха IV.
40. Італійське Відродження кінця 15-поч. 17ст.
41. Візантія за Ісаврійської династії. Військова реформа. Фемний лад.
42. Початок реформації в Швейцарії. Ульріх Цвінглі.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Вірування давніх германців.
2. Культурно-просвітницька програм Касіодора.

3. Уявлення про світ, Бога і людину в ранньосередньовічній літературі.
4. Християнська церква та ранньосередньовічна держава.
5. Варвари очима візантійців.
6. Костянтин Великий і його роль у християнізації імперії.
7. Ідеї імперії на ранньосередньовічному Заході.
8. Війни і союзи в Західній Європі IX-X ст.
9. Сенсьоральні режим в середньовічних містах Німеччини.
10. Міські вольності в середньовічній Німеччині.
11. Комунальний рух у містах Франції.
12. Економічні основи середньовічного міського ремесла.
13. Торгівля і мореплавство середземноморських міст у XIII-XV ст.
14. Організація ремесла в англійському середньовічному місті.
15. Розкладання цехового ремесла і виникнення нових форм організації ремісничого виробництва в англійському місті XIV - XV ст.
16. Чернецтво в Західній Європі X-XIII ст.
17. Маргінали в середньовічному суспільстві.
18. Структура міського управління в містах з магдебурським правом.
19. Куртуазна любов: сутність та форми.
20. Народження нової соціальної психології в середньовічному місті XIII-XV ст.
21. Навчання і виховання в середньовічному Паризькому університеті.
22. Велика хартія вольностей.
23. Повстання Жакерія і його історичні передумови.
24. Данте - провісник гуманізму.
25. Основні риси етичного ідеалу Відродження.
26. Гуманістичні уявлення про гідність людини у Джанноцо Манеті.
27. Педагогічні ідеї італійських гуманістів.
28. Напрями та завдання експедицій Колумба.
29. Становище селянства в Німеччині на початку XVI ст.
30. Реформація в Німеччині та діяльність Мартіна Лютера.
31. Мартін Лютер - реформатор, проповідник, педагог.
32. Зародження елементів протестантської етики в Західній Європі в пізньому середньовіччі.
33. Релігійно-філософські погляди і соціально-політична програма Томаса Мюнцера.
34. Критика феодального суспільства Еразмом Роттердамським.
35. Соціально-політичні погляди Ульріха фон Гуттена.
36. Зародження ранньобуржуазних відносин в англійському місті.
37. «Утопія» Томаса Мора і критика суспільного ладу Англії.
38. Суспільство майбутнього Томмазо Кампанелли.
39. Рішельє - теоретик і практик французького абсолютизму.
40. Політичні вчення епохи Відродження і Реформації (Франція).
41. Політична теорія Нікколо Макіавеллі.
42. Гуманістичні погляди в творчості Мікеланджело.
43. Італійська інтелігенція в епоху Відродження.
44. Історія західноєвропейського театру.
45. Народна культура середньовіччя і Ренесансу.
46. Реалізм епохи Відродження.
47. Шекспір і його епоха.
48. Сервантес і лицарський ідеал.
49. Засоби життя, продукти харчування, застільні традиції й звичаї середньовічного Заходу.

ОРИЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

- Тема 1. Проблема еволюції громади у германців в I-VI ст. до н.е. (За даними Цезаря, Тацита, "Салічної правди").
- Тема 2. "Велике переселення народів" і теорія пасіонарності Л.М. Гумільова.
- Тема 3. Соціально-економічна характеристика феодальної вотчини епохи Каролінгов.
- Тема 4. Візантійська громада за даними "землеробського закону".
- Тема 5. Походи вікінгів як явище світової історії.
- Тема 6. Іслам і його соціально-політична роль у виникненні державності у арабів.
- Тема 7. Проблеми історії середньовічного міста в Європі.
- Тема 8. Середньовічні ремісничі цехи.
- Тема 9. Інститут королівської влади в Середньовіччя.
- Тема 10. "Велика хартія вольностей": біля витоків станового представництва в Англії.
- Тема 11. Станова монархія у Франції в XIII-XV ст.
- Тема 12. Соціальна боротьба європейського селянства в XIV-XV ст.
- Тема 13. Середньовічні ересі і католицька церква.
- Тема 14. Папство в середньовічній історії Європи.
- Тема 15. Середньовічна інквізиція.
- Тема 16. Хрестові походи і їх місце в світовій історії.
- Тема 17. Духовно-лицарські ордени в історії середньовіччя (можливо написання роботи на прикладі одного з орденів).
- Тема 18. Жебруючі чернечі ордени в Середньовічній Європі (на прикладі одного з орденів).
- Тема 19. "Народне християнство" в середньовічній Європі.
- Тема 20. Географічні уявлення середньовіччя в Європі і на Сході.
- Тема 21. Стародавні цивілізації Америки.
- Тема 22. Великі географічні відкриття - початок всесвітньої історії.
- Тема 23. Основні риси ментальності середньовічної людини.
- Тема 24. Повсякденне життя західноєвропейського середньовіччя.
- Тема 25. Лицарство в європейській і світовій історії.
- Тема 26. Духовний стан ("які моляться") і його роль в середньовічному суспільстві.
- Тема 27. Середньовічні городяни як соціоісторическій тип людини.
- Тема 28. Середньовічні селяни як соціоісторическій тип людини.
- Тема 29. Жінка в середньовічному європейському суспільстві.
- Тема 30. Становище купецтва в Середньовіччі.
- Тема 31. Діти в середньовічному соціумі.
- Тема 32. Маргінали в середньовіччі.
- Тема 33. Соціально-політичні та етичні погляди Еразма Роттердамського.
- Тема 34. Вчення М. Лютера і його соціальна сутність.
- Тема 35. Феномен релігійних воєн у Франції в XVI ст.
- Тема 36. "Половання на відьом" як історичний феномен.
- Тема 37. Орден єзуїтів і Контрреформація.
- Тема 38. Італійське Відродження в портретах його діячів.
- Тема 39. Феномен мусульманського Ренесансу в Середньовіччі.
- Тема 40. Історичні особистості середньовіччя і раннього нового часу: за вибором студента (наприклад: Карл Великий, Юстиніан I, Феодора, Річард I Левове серце, Жанна д'Арк, Катерина Медічі, Єлизавета I Англійська, Генріх IV Бурбон, кардинал Рішельє.).

ОРИЄНТОВНА ТЕМАТИКА БАКАЛАВРСЬКИХ РОБІТ

1. Саги як джерело вивчення суспільної свідомості в ранньосередньовічну епоху.
2. Історія франків очима Г. Турського.
3. Особливості лицарського менталітету (за матеріалами лицарського роману).
4. Варварські королівства в Західній Європі.
5. Особливості історичної долі католицької і православної церков у Середньовіччя.

6. Європейські лицарі в епоху хрестових походів (епоха, побут, суспільна свідомість).
7. Історичний портрет Людовика XI (за мемуарами Ф. де Комніна).
8. «Життєпис» Б. Челліні як джерело дослідження менталітету в епоху Відродження.
9. Історичні погляди Н. Макіавеллі.
10. Середньовічна Англія очима У. Шекспіра.
11. Проблеми повсякденної історії європейського середньовіччя в сучасній історичній науці.
12. Полювання на відьом і європейське суспільство в середньовічну епоху (по матеріалах сучасної західної медієвістики).
13. Культура жартів європейського середньовіччя (німецькі шванки і французькі фабліо).
14. Образ ранньосередньовічного конунга в скандинавських джерелах.
15. Франциск Ассізький – святий цивілізації міської Європи.
16. Синтез античною і християнською релігійних традицій в концепції Данте Аліг'єрі про потойбічний світ у "Божественній комедії"
17. Творчість і доля Джордано Бруно.
18. Основні ідеї учення Френсіса Бекона в контексті модернізації середньовічної схоластичної інтелектуальної культури.
19. Френсіс Бекон як громадський діяч нового типу.
20. Еволюція образу Леонардо да Вінчі в історичній пам'яті і історичній науці.
21. Альбрехт Дюрер як митець.
22. Образ Галілео Галілея в історичній свідомості: реальність і вигадки.
23. Педагогічні твори Яна Амоса Коменського як історичне джерело.
24. Твори Бартоломео Лас Касаса як історичні джерела з історії колонізації Америки.
25. Щоденники і листи Колумба як історичне джерело.
26. Міфологічні уявлення скандинавів (за матеріалами саг.)
27. Походи вікінгів; їх вплив на країни Західної і Східної Європи.
28. Ранній період становлення державності в Англії: за матеріалами хронік Біди Високоповажного і Гальфріда Монмутського.
29. Легенда про короля Артура: створення, розповсюдження і трансформації.
30. Лицарський роман у середньовічній свідомості
31. Чернечі ордени Європи
32. Формування системи правосуддя в Західній Європі з VI по XV ст.
33. Відьма перед судом: середньовічна юридична практика і справи про чаклунство.
34. Феномен віри в чаклунство: порівняльний аналіз західноєвропейської традиції.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З «СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ КРАЇН ЄВРОПИ І АМЕРИКИ»

1. Поняття «середні віки». Періодизація середньовіччя, їх місце в світовій історії.
2. Співвідношення понять «середньовіччя» і «феодалізм». Основні риси феодалізму на Заході.
3. Джерела з історії середніх віків, їх класифікація.
4. Криза рабовласницьких держав, зародження елементів феодальних відносин в пізньої Римської імперії.
5. Розвиток форм громади у германців в I-VI ст. Виникнення аллода.
6. Генезис феодальних відносин і закріпачення селянства в державі Каролінгів.
7. Аграрні відносини в Візантії в IV-VI ст.
8. Особливості становлення візантійського феодалізму в VII-XII ст.
9. Завершення процесу феодалізації в Західній Європі в IX-XI ст.
10. Вотчина організація аграрного виробництва і становище селянства в Західній Європі в XI-XIII ст. : порівняльна характеристика (Англія, Франція, Німеччина, Італія).
11. Положення селянства в Західній Європі в XIV-XV ст. Великі селянські повстання. Проблема кризи феодалізму.
12. Основні риси генезису феодалізму у Візантії в XIII-XV ст.
13. Виникнення державності у германських племен: від «військової демократії» до ранньофеодальної монархії.
14. Імперія Каролінгів: чинники виникнення та причини розпаду.
15. Німеччина в IX-XI ст. Виникнення Німецької імперії.
16. Особливості англійського феодалізму XI-XII ст. Реформи Генріха II Плантагенета.
17. Процес державної централізації і виникнення станової монархії у Франції.
18. Історичні передумови виникнення англійського парламенту і його роль в політичному житті країни в XIV-XV ст.
19. Основні риси візантійської державності в середньовіччі. Причини загибелі Візантії.
20. Феномен європейського абсолютизму: його загальні риси та регіональні варіанти.
21. Виникнення і зростання середньовічних міст. Їх роль в соціально-економічному і політичному житті європейських країн.
22. Цеховий лад і середньовічне ремесло.
23. Християнська церква до хрестових походів.
24. Церква і папство в XII-XIII ст.
25. Бюргерська і селянсько-плебейська ересь.
26. Занепад папства в XIV-XV ст. і його причини.
27. Характеристика розвитку продуктивних сил в Західній Європі в XV-XVI ст.
28. Процес первісного нагромадження капіталу і його особливості в різних країнах Західної Європи.
29. «Революція цін»: причини і соціальні наслідки.
30. Форми розвитку капіталізму в промисловості і сільському господарстві. «Друге видання кріпацтва».
31. Положення старих і нових класів в епоху первісного нагромадження: дворянства, селянства, буржуазії, передпролетаріату.
32. Реформація церкви в Європі в раніше новий час, її витоки і особливості в різних країнах (порівняльна характеристика).
33. Вчення М. Лютера і його місце в німецької Реформації.
34. Основні течії в німецької Реформації.
35. Етапи і характер англійської Реформації.
36. Реформація в Швейцарії. Навчання У. Цвінглі і Ж. Кальвіна.
37. Католицька Контрреформація і її соціально-політичні наслідки.
38. «Велике переселення народів» і його значення для європейської і світової історії.
39. Арабські завоювання VII-VIII ст.
40. Хрестові походи: причини, загальний хід, підсумки.
41. Столітня війна.

42. Великі географічні відкриття в європейській і світовій історії. Поняття «ранній новий час».
43. Відкриття Колумбом Америки та створення колоніальної іспанської імперії.
44. Відкриття морського шляху до Індії і виникнення португальської колоніальної імперії.
45. 30-річна війна: причини, основні етапи, підсумки.
46. Культурно-побутовий і громадський аспекти життя людей західноєвропейського середньовіччя.
47. Лицарство в західноєвропейській історії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛИТЕРАТУРА

Основна:

1. История средних веков: В 2-х т. / Под общей ред. С.Д. Сказкина. - 2-е изд. - М.: Высшая школа, 1977. – Т.1.
2. История средних веков: В 2-х т. / Под ред. З.В. Удальцовой, С.П. Карпова. - М.: МГУ, 1990. – Т.1
3. История средних веков: В 2-х т. / Бойцов М.А., Брагина Л.М., Володарский В.М. и др. Под ред. С.П. Карпова. - М.: МГУ, 1997. – Т.1
4. История средних веков / Под ред. Н.Ф. Колесниченко. - М., 1986
5. История средних веков / Под ред. М.Л. Абрамсон, А.Я. Гуревича, Н.Ф. Колесниченко. - М., 1964.
6. История средних веков / Сост. М.М. Стасюлевич. – М., 1999
7. Исторические источники в преподавании истории в школе и вузе: современные исследовательские подходы / Под ред. под ред. В. А. Зверева, О. М. Хлытиной. ☐ Новосибирск: НГПУ, 2013. ☐ 148 с. Режим доступа: http://prepod.nspu.ru/file.php/618/Monografija_po_metodike-2.pdf
8. История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. Учебник для вузов / Л. М. Брагина, О. И. Варьяш, В. М. Володарский. Под ред. Л. М. Брагиной. ☐ М., «Высшая школа», 1999. ☐ 479 с.
9. Люблинская А. Д. Источниковедение истории средних веков. – М.: Директ-Медиа, 2010. ☐ 492 с. – URL: <http://www.biblioclub.ru/catalog/203/>; <http://pdf.zone-x.ru/717678.pdf>
10. Нехаева С.В. Цивилизация средневеково Запада: культура питания, застольные традиции и обычаи: учебно-методический комплекс. ☐ Новосибирск. Изд. НГПУ, 2011. ☐ 104 с. – Режим доступа: <https://icdlib.nspu.ru/view/icdlib/dda/dda6665efca334ca/>
11. Многоликая повседневность. Микроисторические подходы к изучению прошлого. (Материалы конференции памяти Ю.Л.Бессмертного) / Отв. ред. О.И. Тогоева. ☐ М.: Издательство: ИВИ РАН, 2014. ☐ 303 с. ☐ URL: <http://igh.ru/book/collections/478/>.
12. Хрестоматия по истории средних веков. \Под. ред. Сказкина С.Д. Т.1-2. М.,1961- 1963.
13. Хрестоматия по истории средних веков раннего и классического периода. М., 2006.
14. Опыт тысячелетий. Средние века и эпоха Возрождения: быт, нравы, идеалы. М., 1996.
15. Памятники средневековой латинской литературы. X-XII М., 1972.
16. Практикум по истории средних веков. Часть 1-3 . Воронеж 1999-2001.

Додаткова:

1. Арабски истории: Альманах. – М., 1996. – Вып.5 / 6. Каспийский транзит: В 2 т. – Т.1. – С.210-256
2. Ашиль Люмер. Французское общество во времена Филиппа Августа. – М., 2000
3. Бальфур К.П. Расцвет и упадок Османской империи. - М., 1999
4. Басовская Н.И. Столетняя война: Учебное пособие. - М., 1985
5. Бейджент М., Лей Р., Линкольн Г. Святая кровь и Святой Грааль [История ордена тамплиеров]. – М., 1997
6. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / Перевод Е. Руткевича. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с. – URL: <http://socioline.ru/pages/p-berger-t-lukman-sotsialnoe-konstruirovanie-realnosti> ; <http://evolkov.net/soc.psychol/Berger.P.Luckmann.T/index.html>
7. Бессмертный Ю. Л. Жизнь и смерть в средние века. ☐ М., 1991.
8. Блок М. Феодалное общество. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003. – URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Blok_Feo/
9. Бобкова М.С. История Франции для детей: В 3 т. – М., 1997. – Т.1-2

10. Бовыкин Д.Ю. Повседневная жизнь Европы в XVI–XVII вв. // Всемирная история: в 6 т./ Гл. ред А.О. Чубарьян. Т. 3. Мир в раннее Новое время / Отв. ред. В.А. Ведюшкин, М.А. Юсим. – М.: Наука, 2013. – С. 103–116.
11. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв.: в 3 т. / Вступ. ст., ред. д-ра ист. наук Ю. Н. Афанасьева; пер. с фр. д-ра ист. наук Л. Е. Куббеля. – 2-е изд. – М.: Весь Мир, 2006–2007. – Т. 1: Структуры повседневности: возможное и невозможное. – 551 с.
12. Бродель Ф. Что такое Франция? Книга первая: Пространство и история. - М., 1994; Книгавторая: Люди и вещи. Ч.2. - М.. 1997
13. Буданова В.П. Варвары в эпоху Великого переселения народов. – М., 2000.
14. Васильев А.А. История Византии. В 2-х т. - СПб., 1998. - Т.1
15. Васильев А.А. История Византии. В 2-х т. – СПб., 1998. – Т.2
16. Вебер Г. история хозяйства. Город. – М., 2001
17. Викинги: набеги с севера. – М., 1996 (Энциклопедия “Исчезнувшие цивилизации”) Стрингольм А. Походы викингов. – М., 2002
18. Виолле-ле-Дюк Э. Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб., 1997.
19. Виппер Р.Ю. История средних веков: Курс лекций. – СПб., 2000
20. Виргинский В. С., Хотеев В. Ф. Очерки истории науки и техники с древнейших времен до середины XV века. – М., 1993.
21. Все начиналось с десятины: этот многоликий налоговый мир. - М., 1992
22. Всемирная история: В 24 т. / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчак и др. – Минск, 1996. – Т.8: Крестоносцы и монголы
23. Габдрахманов П.Ш. Средневековые крестьяне и их семьи. - М., 1996
24. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т.1. Феномен средневекового урбанизма. - М., 1999
25. Городская жизнь в Средневековой Европе. - М., 1987
26. Грановский Т.Н. Лекции по истории средневековья (с XV в.). – М., 1986
27. Грант М. Крушение Римской империи. - М., 1998
28. Григулевич И.Р. Инквизиция. - М., 1985
29. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
30. Гуревич А. Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. – М., 1989.
31. Гуревич А. Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. – М.: Искусство, 1990.
32. Гуревич А.Я. Крестьянство и духовная жизнь раннесредневекового общества // История крестьянства в Европе (Эпоха феодализма). - Т.1: Формирование феодально-зависимого крестьянства. - М., 1985
33. Гусарова Т.П. Город и деревня Италии на рубеже позднего средневековья. - М., 1983
34. Дворецкая И.А. Западная Европа V - IX вв. Раннее средневековье. Учебное пособие. - М., 1990.
35. Делюмо Ж. Грех и страх. Формирование чувства вины в цивилизации Запада XIII–XVIII вв. – Екатеринбург, Изд-во Урал. ун-та, 2003.
36. Дефурно. М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. СПб.; Из-во «Евразия», 2003. – 320 с.
37. Джонс А.Х.М. Гибель античного мира. - Ростов-на-Дону; М., 1997
38. Добиаш-Рождественская О.А. Крестом и мечом: Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М., 1991
39. Дубровский И.В. Средние века: структуры повседневности // Всемирная история: в 6 т./ Гл. ред А.О. Чубарьян. – М.: Наука, 2011. – Т. 2: Средневековые цивилизации Запада и Востока / Отв. ред. П.Ю. Уваров. – М.: Наука, 2012. – С. 33–54.
40. Дэвис Н. История Европы: пер. с англ. Т.Б. Менской. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 944 с. http://www.alleng.ru/d/hist_vm/hist135.htm

41. Дюби Ж. Европа в средние века. – Смоленск, 1994.
42. Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке. - М., 1980
43. Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке. - М., 1980
44. Задворный В.Л. История римских пап. - М., 1995. - Т.1 (источники)
45. Зальцман Л.Ф. Жизнь Англии в Средние века / Перевод с англ. С. А. Рассединой. – СПб.: Евразия, 2009. – 368 с.
46. Зелигер Г. Социальное и политическое значение вотчины в раннее средневековье. - М., 1994.
47. Иванов К. А. Многоликое средневековье. ☐ М., 1996.
48. История женщин на Западе: в 5 т. / Под общ. ред. Ж. Дюби и М. Перро. ☐Т. II: Молчание Средних веков. / Ред. тома К. Клапиш-Зубер. Серия: гендерные исследования. Антология. ☐ СПб.: Алетейя, 2009. ☐ 512 с.
49. История инквизиции: В 3 т. – М., 1994. – Т.3
50. История крестовых походов / Под ред. Джонатана Райли-Смита. – М., 1998 (Оксфордская иллюстрированная история крестовых походов)
51. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. - М, 1987
52. Карпов С.П. Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII - XV вв. - М., 1981
53. Карсавин Л. П. Основы средневековой религиозности в XII–XIII вв. СПб: Алетейя, 1997. – 408 с. – URL: <http://www.biblioclub.ru/book/75223/>
54. Карсавин Л.П. Монашество в средние века. - М., 1992
55. Квеннелл М., Квеннелл Ч. Г. Б. Повседневная жизнь Англии во времена англосаксов, викингов и норманнов. ☐ СПб.: Евразия, 2002.
56. Кеннет Фаулер. Эпоха Плантагенетов и Валуа. – СПб., 2002
57. Кернс Э. Дорогами христианства. История церкви. – М., 1992
58. Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце. Кроль, крестоносец, авантюрист. – Харьков, 1997
59. Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце: Король, крестоносец, авантюрист. – Харьков, 1997
60. Ковальский Я.В. Папы и папство. - М., 1986
61. Козьякова М. И. Эстетика повседневности. Материальная культура и быт Западной Европы XV☐XIX вв. ☐ М., 1996.
62. Конноли Э. Столетняя война. – СПб., 2002
63. Коптев А.В. От прав гражданства к праву колоната. - Вологда, 1995
64. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств (до середины VI в.). - М., 1984
65. Котельникова Л.П. Феодализм и город в Италии в VIII - XV вв. - М., 1987
66. Куглер Б. История крестовых походов. - СПб., 1895 (Ростов-на-Дону, 1995)
67. Кулаковский Ю.А. История Византии. – СПб., 1996. – Т.1-3 (395-717 гг.)
68. Кулишер И.М. История экономического быта Западной Европы. ☐ М., Социум, 2004. ☐ 617 с.
69. Курбатов Г.Л. История Византии (от античности к феодализму). Учебное пособие. - М., 1984
70. Кучма В.В. Военное искусство Византийской империи. – М., 2001
71. Лампрехт К. История германского народа. - М., 1895. - Т.2 (Кн.9, гл.1, 4; кн.10, гл.2, 3; кн.11; 12, гл.4; кн.13)
72. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса средних веков. ☐ М.: Текст, 2011. ☐ 220 с.
73. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого. – М., 2001
74. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги. Очерк исторической антропологии. – М.: Евразия, 2010.
75. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. ☐ М., 1992. – URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Goff/index.php.
76. Лебек С. Происхождение франков. IV - IX века. - М., 1993. - Т.1
77. Левандовский А.П. Жанна д'Арк. - 2-е изд., испр. и доп. - М., 1982

78. Левандовский А.П. Карл Великий. Через Империю к Европе. - М., 1995
79. Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. - М., 1987
80. Леруа Ладюри Э. Монтайю, окситанская деревня 1294-1324 гг. – Екатеринбург, 2001.
81. Лінч Д. Середньовічна церква. – К., 1994
82. Лозинский С.Г. История папства. - М., 1986
83. Лучицкая С. И. Культура и общество западноевропейского средневековья. ☐ М., 1994.
84. Мадоль Жан. Альбигойская драма и судьба Франции. – М., 2000.
85. Малинин Ю. П. Общественно-политическая мысль позднесредневековой Франции XIV – XV в. ☐ Спб., 2000.
86. Медведев И.П. Правовая культура Византийской империи. – СПб., 2001. – С.17 - 102
87. Мельвиль М. История ордена тамплиеров. – СПб., 2000
88. Мишель Пастуро. Повседневная жизнь Франции во времена рыцарей Круглого Стола. – М., 2001
89. Мишо Г. История крестовых походов. - М., 1995
90. Мортимер Я. Средневековая Англия. Путеводитель путешественника во времени: пер. с англ. А. В. Захарова. ☐ М.: Эксмо, 2014.
91. Оболенский Д. Византийское содружество наций. Шесть византийских портретов. - М., 1998
92. Оскар Иегер. Всеобщая история в 4-х томах. Т.2 - 3: История средних веков. – СПб., 1904 (переизд.: Егер О. Всемирная история. Т.2. Средние века. – СПб., 1997)
93. Осокин Н.О. История средних веков. – Казань, 1888 - 1889. – Т.1 - 2
94. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола. Пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послеслов. Т. Д. Сергеевой. ☐ М., 2001. Режим доступа: <http://chronarda.ru/graal/library/lar-index.php>
95. Перминов П.В. Под сенью восьмиконечного креста (Мальтийский орден и его связи с Росси-ей). – М., 1991
96. Перну Р. Ричард Львиное Сердце. – М., 2000 (ЖЗЛ)
97. Перну Р., Клэн М.-В. Жанна д'Арк. - М., 1993
98. Петросян Ю.А. Древний город на берегах Босфора. Исторические очерки. - М., 1986
99. Петрушенко Л. Повседневная жизнь средневековой Европы. – М: Молодая гвардия, 2012. – 367 с.
100. Печников Б.А. “Рыцари церкви”. Кто они? Очерки об истории и современной деятельности католических орденов. – М., 1991
101. Печников Р.Ю. Мальтийский орден в прошлом и настоящем: Исторический очерк. – М., 1990
102. Пискорский В.К. Кастильские кортесы в переходную эпоху от средних веков к новому времени (1188 - 1520). – К., 1897
103. Повседневные практики Средневековья и Нового времени. От информации уникальной к информации верифицируемой / Отв. ред. О.И. Тогоева. – М., ИВИ РАН, 2015. – 174 с.
104. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе. VI - XVII вв. - Л., 1990
105. Поляковская М.В., Чекалова А.А. Византия: быт и нравы. - Свердловск, 1989
106. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 г. – М., 1999.
107. Раннефеодальные государства на Балканах. VI - XII вв. - М., 1985
108. Рансимен Ст. Падение Константинополя в 1453 году. - М., 1983
109. Рогачевский А.Л. Правосознание немецкого бюргерства XIII - XV вв. - М., 1995
110. Роулинг М. Европа в Средние века. Быт, религия, культура / Пер. с англ. Л. А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с. – URL: <http://www.rulit.net/books/evropa-v-srednie-veka-byt-religiya-kultura-read-203841-1.html>
111. Рутенбург В.И. Итальянский город от раннего Средневековья до Возрождения: Очерки. - Л., 1987

112. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века / В.В. Самаркин. – М: Высшая школа, 1976. – 248 с.
113. Сванидзе А.А. Деревенские ремесла в средневековой Европе. Учебное пособие. - М., 1985 (ч.1)
114. Сидоров А.И. Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. – М., 1998
115. Словарь средневековой культуры / Под ред. А.Я.Гуревича. 2-е изд. – М: РОСПЭН, 2007. – 656 с.
116. Смирнов В.П. Франция: страна, люди, традиции. – М., 1998
117. Смирнова Е.Д. Повседневность средневековья= Medium Aevum Quotidianum / Е.Д. Смирнова. ☐ Минск: Изд. Центр БГУ, 2010. ☐ 152 с..
118. Сорочан С.Б. Византия IV - IX веков: этюды рынка. - Харьков, 1998 (2-е изд., испр. и доп. – Харьков, 2001)
119. Средневековая Европа глазами современников и историков. Книга для чтения в пяти частях / Отв. ред. А. Л. Ястребицкая. – М., 1995. – Ч.3.
120. Средневековое городское право XII-XIII вв. - Саратов, 1989
121. Средние слои в истории Запада и Востока: Быт и нравы: Сборник научных статей Нижневартковский пед. ун-т, 2004. ☐ 127 с.
122. Становление европейского средневекового города. - М., 1989
123. Тайс Л. Наследие Каролингов. IX - X века. - М., 1993
124. Торопцев А. Византия: книга битв VI - IX века: Византия. Авары. Тюрки. Империя Тан. Фра-нки. Викинги. Византия. – М., 1995
125. Торопцев А.П. Византия VI - IX века. – М., 1997 (Сер. “Книга битв”)
126. Тушина Г.М. Города в феодальном обществе Южной Франции. - М., 1985
127. Уоллес- Хедрилл Дж. - М. Варварский Запад: Раннее Средневековье. 400 - 1000. – СПб., 2002
128. Успенский Ф.И. История Византии: В 3-х т. - М., 1996 - 1997. - Т.1-2
129. Фараль Э. Повседневная жизнь в эпоху Людовика Святого. ☐ СПб, Евразия, 2009.
130. Флори Ж. Идеология меча. Предыстория рыцарства. - СПб., 1999
131. Фроссар А. Соль земли. О главных монашеских орденах. - М., 1992
132. Фуко М. Рождение клиники. – М., 1998
133. Хачатурян Н.А. Возникновение Генеральных штатов во Франции. - М., 1976
134. Хачатурян Н.А. Сословная монархия во Франции XIII - XV вв. Учебное пособие. - М., 1989
135. Хвостова К.В. Социально-экономические процессы в Византии и их понимание византийца-ми - современниками (XIV - XV вв.). - М., 1992
136. Хейзинга Й. Осень средневековья. Исследование форм жизненного уклада и форм мышления XIV - XV вв. во Франции и Нидерландах - М.. 1988
137. Хосроев А. Из истории раннего христианства в Египте. – М., 1997
138. Цивилизация Северной Европы: средневековый город и культурное взаимодействие. - М., 1992
139. Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Под ред. Ю.Л. Бессмертного. ☐ М., 2000.
140. Человек и его близкие на Западе и Востоке Европы (до начала нового времени) / под ред. Ю.Л. Бессмертного и О.Г. Эксле. ☐ М., 2000
141. Шервуд Е.А. От англосаксов к англичанам (к проблеме формирования английского народа). - М., 1988
142. Шоссинан-Ногаре Г. Повседневная жизнь жен и возлюбленных французских королей. ☐ М.: Молодая гвардия; Палимпсест, 2003. ☐ 249 с.
143. Шпаковский В.О. Рыцари средневековья. V - XVII вв. - М., 1998
144. Эпоха крестовых походов / Под. ред. Э. Лависс, А. Рамбо. – Смоленск, 2001
145. Ястребицкая А. Л. Западная Европа XI – XIII веков: эпоха, быт, костюм. – М: Искусство, 1978. – 175 с.